

Nr. 3—4. 1—15 Februarie 1914.

Anul VIII.

REVISTA TEOLOGICĂ

ORGAN PENTRU ȘTIINȚA ȘI VIEȚA BISERICESCĂ.

— APARE DE DOUĂ ORI PE LUNĂ. —

REDACTORI:

Dr. NICOLAE BĂLAN și Dr. SILVIU DRAGOMIR.

CUPRINSUL:

Lipsa concordatului dintre biserică și stat în Francia	Arhim. I. Scriban.
Bogomilismul la români	Dr. G. C.
Chestiuni vitale: Om sau mașină?	Dim. I. Cornilescu.
Despre activitate în biserică romană	Wladimir.
Religiunea și formarea voinții	Dr. Ioan Felea.
Cuvânt la Dumineca Samaritencei	Ioan Popa.
Mișcarea literară	Junior.
Cronică bisericească-culturală: Ediția româ- nească de canoane ale bisericii răsăritene	Logojănescu.
Tipicul cultului religios	Cantor.

Sibiu, 1914. —
Tipografia arhidiecezană.

Redacția și Administrația:
SIBIU, Strada Reissenfels Nr. 11.

Colaboratorii „Revistei Teologice“:

Arhim. Dr. Il. Pușcariu, vicar arhiepiscopesc (Sibiiu); *Arhim. I. Scriban*, directorul Seminarului Central (București); *Prot. Simeon Popescu*, profesor (București); *Dr. I. Mihălcescu*, profesor la facultatea teologică (București); *Greg. Pletosu*, protopresb. (Bistrița); *Dr. G. Popovici*, protopresb. (Lugoj); *Dr. I. Stroia*, protopresbiter (Sibiiu); *I. Teculescu*, protopresb. (Alba-Iulia); *V. Gan*, protopresbiter (Offenbaia); *Dr. I. Lupaș*, protopresbiter (Săliște); *Al. Muntean*, protopresbiter (Tileagd); *Dr. Gh. Proca*, secretar cons. (Sibiiu); *Dr. Gh. Ciuhandu*, referent școlar (Arad); *Dr. A. Crăciunescu*, profesor sem. (Sibiiu); *Dr. V. Cioban*, preot militar (Sibiiu); *Dr. S. Dragomir*, prof. sem. (Sibiiu); *Dr. O. Ghibu*, revizor școlar (Sibiiu); *Dr. I. Broșu*, profesor (Sibiiu); *G. Hango*, presbiter (Gherla); *I. Beleuță*, catihet (Făgăraș); *Dr. I. Felea*, preot; *Dr. D. Borcia*, preot (Săliște); *A. Popoviciu*, profesor seminarial (Sibiiu); *Dim. I. Cornilescu* (București); *Tr. Scorobețiu*, preot (Roșia); *P. Morușca*, preot (Șeica-mare); *Aurel Papp*, preot (Socodor); *Petru E. Papp*, preot (Pocola); *I. Popa*, preot (Săliște); *E. Cioran*, preot (Rășinari) ș a.

„REVISTA TEOLOGICĂ“

||| :: :: apare de două ori pe lună. :: :: |||

||| Abonamentul pe anul întreg e: 10 cor. |||

Manuscrisele și toată corespondența, împreună cu costul abonamentului, sunt a se trimite la adresa: Dr. Nicolae Bălan, profesor seminarial, Sibiiu (Nagyszeben) strada Reissensfels Nr. 11.

De pe anul I. (1907) se poate căpăta colecția întreagă, afară de Nr. 1.
De pe anul II. (1908) se poate căpăta colecția numai dela Nr. 7 încoace.
De pe anul III. (1909) se poate căpăta colecția întreagă, afară de Nr. 5.
De pe anul IV. (1910) se poate căpăta colecția întreagă.
De pe anul V. (1911) se poate căpăta colecția întreagă.
De pe anul VI. (1912) se poate căpăta colecția întreagă.
De pe anul VII. (1913) se poate căpăta colecția întreagă.

Numărul festiv «Andrei Șaguna» se vinde cu prețul de 1 cor.

Tipicul cultului religios.

Cazuri liturgice, date și indigitări tipiconale pe luna Maiu 1914.

Sâmbătă în 3 Maiu la vecernie. După începutul arătat la vecerniile din sâmbetele trecute «Doamne strigat-am» cu stihirile pe 10 și anume: 4 stihiri din octoih a glasului 4, trei ale înjumătățirii praznicului și 3 ale samarinencei din Penticostariu. «Mărire — Lângă puțul lui Iacob aflând Isus pe Samarineanca» «și acum» dogmatica glasului 4 «Prorocul David, carele pentru tine este și a lui Dumnezeu părinte».

Vohod «Lumină lină» prohimenul Sâmbetei, ectenia «se zicem toți» și a celor 6 cereri «Invrednicește-ne Doamne» între ele. Stihioavna, cu 1 Stihire a glasului 4, și cu stihirile Paștilor. «Mărire — Când te-ai arătat pe pământ Hristoase Dumnezeule» din Penticostariu «și acum» «Înjumătățindu-se praznicul» din Penticostariu sau stihira Paștilor «ziua învierii». După «Tatăl nostru» troparul învierii a glasului 4, «mărire — și acum» a înjumătățirii praznicului și încheierea ca de obicei.

Duminecă în 4 Maiu. Muc. Pelagia. Dumineca a 5-a după Paști a Samarinencei glas 4 voscris 7 la utrenie. La «Dumnezeu este Domnul» troparul glasului 4 de 2 ori «mărire — și acum» a înjumătățirii: Sedelnele glasului «soborul îngeresc», ipacoiful și antifoanele glasului, evangelia utreniei a 7-a. Catavasiile Paștilor. La peasna 3 condacul și icosul înjumătățirii și sedelna Samarinencei, cu «mărire — și acum» la peasna a 6-a condacul și icosul Samarinencei, iar la peasna a 9-a irmoasele pesnei și nu «mărește suflete al meu».

Sfetilna Paștilor «mărire» sfetilna Samarinencei «și acum» a înjumătățirii. La hvalite se pun 8 stihiri, 6 ale octoihului și 2 a Samarinencei din Penticostariu. «Mărire» «Izvorul începerii de viață Isus Mântuitorul nostru» «și acum» «Prea binecuvântată ești» Doxologia cea mare.

Duminecă în 11 Maiu. Muc. Mochie. Dumineca a 6-a după Paști a orbului, glas 5, voscris 8. Vecernia și utrenia acestei dumineci se face, ca și în Dumineca slăbăno-gului, cu deosebirea, că aici e glas 5 și la hvalite se pun 7 stihiri din octoih a glasului 5 și 1 stihire a orbului din Penticostariu.

Miercuri în 14 Maiu la vecernie. După binecuvântare dela preot se cetește psalmul de seara, iar după ectenia cea mare de începere se cântă «Doamne strigat-am» pe melodia glasului 6 cu toate stihirile Penticostariului. După Vohod și după imnul de seara «Lumină lină» urmează prohimenul zilei și paremiile Penticostariului. Preotul zice ecteniile celor 6 cereri și strana cântă stihioavna cu stihirile pe glas 2 și cu «mărire — și acum» pe glas 6 din Penticostariu. «Acum slobozește», «Preasfântă Treime», «Tatăl nostru» și troparul «Inălțatute-ai întru mărire» și otpustul.

Joi în 15 Maiu. Praznicul înălțării Domnului. La utrenie: După binecuvântare, după cetirea psalmilor și după melodia troparului glas 4 și însuși troparul praznicului de 3 ori. Ectenie mică și seria primă de sedelne, iar ectenie mică și seria a doua de sedelne din Penticostariu. După seria a doua de sedelne urmează nemijlocit Polileul cu pripelele. Preotul iar zice ectenie mică și strana cântă sedelna Polileului din Penticostariu cu «mărire — și acum». Antifoanele glasului 4 dela sărbătorii și prohimenul Penticostariului. Evangelia utreniei a praznicului «Invierea lui Hristos» una dată și psalmul 50 «Mărire — Pentru rugăciunile Apostolilor tăi» «și acum — Pentru rugăciunile născătoarei de Dumnezeu» și stihira praznicului pe glas 6. «Astăzi puterile cele de sus în ceruri». Catavasiile praznicului cu sedelna Penticostariului la peasna a 3-a și cu condacul și icosul praznicului la peasna a 6-a. La peasna a 9-a în loc de «mărește suflete al meu — ceace ești mai cinstită» se cântă pripelele acestei pesne. După ectenie mică dela preot urmează apoi sfetilna praznicului de 3 ori și hvalitele Penticostariului cu «mărire — și acum» și doxologia cea mare.

La liturgie. În loc de «Binecuvintează suflete al meu» se cântă antifonul I. «Pentru rugăciunile Născătoarei de Dumnezeu» înainte de «Unule născut» antifonul II. «Mântuește-ne pre noi Fiul lui Dumnezeu» și în loc de fericiri troparul praznicului. «Câți în Hristos v'ați botezat» apostolul și evangelia praznicului. La «Cuvine-se cu adevărat» Irmosul Înălțării, iar la priceasnă «suiu-s'a Dumnezeu întru strigare, Domnul în glas de trimbiță.

Cantor.

REVISTA TEOLOGICĂ

organ pentru știința și viața bisericească.

Abonamentul: Pe un an 10 cor.; pe o jumăt. de an 5 cor. — Pentru România 12 Lei.
Un număr 50 fl.

LIPSA CONCORDATULUI DINTRE BISERICĂ ȘI STAT IN FRANCIA.

Nici zece ani n'au trecut dela ruperea relațiunilor dintre Biserică și Stat la sora noastră latină de peste Rin, și din nou începe a se pune întrebarea și a se discută dacă nu ar fi potrivit să se înceapă din nou relațiunile rupte.

Întrebarea aceasta nu e pusă de noi, care, ca străini, poate nu înțelegem drept lucrurile din Franția, ci e pusă chiar de Francezi. A pus-o un membru important al baronului parizian, avocatul Jacques Bonzon, în revista sa *Libertatea opiniei*, și a publicat apoi răspunsurile primite sub titlul: *E nevoie de un Concordat nou? (Faut-il un nouveau Concordat? — Editura societății Presse française, rue Servandoni, Paris).*

Întrebarea cuprinde două părți. Avocatul Bonzon întreabă, dacă nu ar fi bine să se reînființeze ambasada franceză de pe lângă Vatican, și apoi dacă n'ar trebui să se dea comunelor dreptul de a subvenționa cultul preferat de ele, și chiar mai multe culte dacă dolesc.

Răspunsurile venite dela bărbați din tabere foarte deosebite se pronunță aproape toate afirmativ la prima întrebare: să se reînființeze ambasada franceză de pe lângă Vatican. La a doua întrebare însă aproape toți sînt contra.

La idea lui Bonzon, dacă Statul laic n'ar avea cumva să se teamă că se va scufundă sub puterea catolică, cei mai mulți răspund că nu e nimic de temut. Cei de părere contrară, precum senatorul Maxime Lecomte, spun că «trebuie să avem încredere în libertate» și că nu e nimic de blamat și nimic esențial de schimbat în legea dela 1905.

Bonzon exprimă însă nu numai temeri pe care le supune la discuțiunea altora, ci și constatări și temeri ale lui proprii, care pentru dînsul au tăria unui fapt definitiv. El e de părere anume

că, dela legea separațiunii, Statul laic a slăbit, și dacă acum se gîndește el la un nou concordat sau la o formă de împăcare între Stat și Biserică, nu e pentru Biserică, ci din interesul Statului, deoarece e muncit de temeri și îngrijorare pentru tăria și viitorul lui.

Așa pusă chestiunea, adecă din punctul de vedere al trebuințelor Statului, preoții catolici Naudet și Briand declară legătura dintre Stat și Biserică cu neputință de primit de autoritatea papală și de orice adevărat catolic. Ei cer motive de ordin bisericesc, nu numai ale Statului, pentrucă preoții niciodată n'au fost mai lipsiți de libertate și mai robiți decît sub regimul vechiului concordat; pe cînd astăzi, avînd a se supune numai Papii, capul lor legiuit, se supun mult mai bucuros.

Mathiez, liber-cugetător extrem și profesor la facultatea de litere din Besançon, a criticat în răspunsul său legea dela 1905, pe motivul că ea asigură numai catolicilor folosirea clădirilor care au servit cultului catolic. El cere «să se facă Separațiunea și în suflete și să se înceapă iar, cu mai multă vioiciune, lupta omului împotriva vrăjitorului», cum numește el pe preotul catolic.

În sfîrșit, dintre protestanți, decanul Vaucher și pastorul Benjamin Couve se arată favorabili ideii de a se începe un concordat nou. În separațiunea Bisericii de Stat ei nu văd un principiu, și nici în unirea lor un «adulter». Ei deplîng mai degrabă pornirea societății laice de azi de a trece cu vederea existența sau cel puțin însemnătatea faptului religios. Legea dela 1905, spun ei, n'a favorizat în destul sentimentul religios. Deci protestanții fac deosebire între formă și spirit, între aparatul totdeauna perfectibil al unei legi și între viața interioară care o caracterizează cu adevărat. Un concordat sau o lege oarecare de natură a asigură bisericilor o situațiune oficială, ca și școalelor, o lege care să cinstească sentimentul religios, — acesta e mai mult sau mai puțin visul protestanților francezi.

Dacă stăm acuma și ne întrebăm: De ce această schimbare în spirite după un timp atît de scurt? de ce începe a-și face drum ideia că niște raporturi de înțelegere trebuie să se lege între Vatican și Statul francez? — cred că explicațiunea nu e prea grea, cu toată părerea pe care o aveau mulți că de acum înainte în actul Separațiunii avem a face cu un fapt definitiv.

Mai întii trebuie știut că starea de ignorare în care Statul francez s'a pus față de Biserica romano-catolică nu poate rămînea la infinit în starea aceasta, pentru simplul motiv că nu e o stare firească. Într'adevăr, un Stat trebuie să aibă ca problemă a sa regularea și organizarea tuturor factorilor existenți într'însul, pentruca viața tuturor să fie cît mai bine asigurată și mai exact

pusă pe calea unei dezvoltări și progres firesc. Nu e o politică durabilă și sănătoasă aceea de a te face că ignorezi unii factori care există în sinul tău, când totuși ei trăesc în chip netăgăduit în corpul Statului și, mărturisit ori nemărturisit, influențează în chip vizibil viața lui. Acești factori (în cazul nostru factorul religios) nu vor putea fi trecuți cu vederea pînă la infinit. Ei își vor face simțit efectul lor și dela o vreme va trebui să te explici cu ei.

Asta și este ceea ce crede avocatul Bonzon. Poți numi pe preot «vrăjitor», cum face profesorul liber-cugetător Mathiez, faptul e că el există. Și există pentru marea majoritate a unui popor, și oricît ai voi să-l ignorezi, influența lui se va simți.

Par'că a fost altfel la începutul existenței Bisericii!... Ea a început a trăi într'un regim de separațiune față de Statul roman. Cine a pus pe Stat să declare biserica dominantă, s'o ia ca ajutoare la îndeplinirea problemelor sale, cu un cuvînt să se înfrățescă cu ea și să ducă o viață comună?... Faptul că biserica există și-și făcea tot mai simțit efectul ei. Ar fi fost spre paguba Statului dacă el s'ar fi făcut înainte că n'o observă. Căci tot spiritul public se schimbase pe încetul. Oamenii erau creștini și nu se mai învoiau cu formele vieții păgînești, iar dacă erau siliți să se împace cu ele, mai de grabă se lepădau de servicii în Stat, de participarea la viața publică. Și cu aceasta eră păgubit însuși Statul, pentru că cei mai buni din cetățeni se țineau departe de viața țării și deci nu contribuiau cu puterile lor la susținerea ei. De aici trebuința de a primi biserica drept un factor însemnat în organizarea Statului, — și astfel Statul deveni creștin.

Dacă acum se arată în Franția simptome că spiritele se pornesc spre o nouă judecată în ceiace privește atitudinea Statului față de biserică, înseamnă că din nou se verifică faptul petrecut la începutul creștinismului și că politica de ignorare a forțelor care există într'o țară nu e din cele mai bune. Vrînd nevrînd, în îndeplinirea funcțiunilor tale te întilnești și cu «vrăjitorul» și cu sentimentul religios, care nu se poate desființa.

Aceasta o și spune Bonzon și de aceea recomandă el că singura politică bună e de a onora pe «vrăjitor» și a-l cîștiga pentru cauza libertății. El declară că autoritatea pontificală, din punct de vedere teoretic, nu poate încheia legături cu Statul laic, dar dacă acesta cel puțin ar lua față de biserică o atitudine de «necredință afectuoasă» (expresiunea e a lui Bonzon), prin mijlocul unui concordat sau al oricărui alt tratat, și ar ajunge să despartă valoarea socială a sentimentului religios de formele lui bisericești, problema raporturilor dintre biserică și Statul modern

s'ar apropiã de o soluþiune statornicã. In tot cazul, nu se va ajunge niciodatã la acest rezultat prin legi de neîncredere, de luptã sau de separaþiune absolutã. Cel puþin pînã astãzi, nu s'a ajuns în Francia la acest rezultat.

Pînã acum impresiunea publicã este, cã prin eliminarea bisericii Statul laic nu numai n'a cãstìgat nimic, ci chiar a și slãbit. Combãtînd biserica, nu ea va pierde, ci tot Statul. Biserica, în orice caz, se va întãri și va ieși triumfãtoare.

Acestea sînt pãrerile lui Bonzon și ale altora ca dãnsul. Ele surprind prin noutatea lor, și de aceea meritã toatã atenþiunea, și cu atît mai mult, cu cît nu vin dela oamenii bisericii, ci dela ai Statului laic pentru Statul laic.

Curînd s'au schimbat pãrerile, și e de sperat cã ele se vor înmulþi în sensul lui Bonzon!...

Arhim. *Scriban*.

BOGOMILISMUL LA ROMÂNII.

— Defectele esenþiale ale ipotezei bogomiliste. —

Ipoteza despre influenþa bogomilicã printre Români din nordul Dunãrii e foarte lipsitã de temeieri.

Mãrturiile invocate pînã acum de «bogomiliþtii» români — mãrturii *externe* sau culese din istorie, dar mai ales mãrturiile *interne* sau acele, cari sunt scoase, o parte, din vechile monumente de limbã româneascã și din domeniul vieþii poporului nostru, — nu sunt susþinute printr'un studiu critic; deaceea ele ori nu dovedesc cecece se afirmã, ori, de multeori dovedesc contrarul.

In articolul de faþã vom face, d'abiã în termini generali numai, cãteva reflexiuni nepretenþioase cu privire la ipoteza bogomilistã.

Premitem, cã «bogomiliþtii» români trebuiã sã ne fi dat rãspunsuri mai deaproape, trecute prin cercetãri critice, cu privire la urmãtoarele întrebãri cardinale: cãnd — în care veac, — de unde, pe unde, prin concursul cãror factori și împrejurãri a intrat bogomilismul pe pãmãntul românesc din nordul Dunãrii; sub ce numire specificã s'a aþezat și a sustat aici, și: unde sã-i fi fost centrul de aþezare și de propagandã?

Istoria noastrã culturalã n'a primit rãspunsuri precise și critice la acest chestionar.

Când să se fi strecurat bogomilismul printre Români? La aceasta întrebare chiar B. P. Hasdeu, fondatorul ipotezei, în butul studiului său vast și a erudiției sale, dă numai un răspuns ținut în terminii cei mai generali: «Dela 950 până la 1650... a *putut* (!) să exercite bogomilismul o influință *oarecare* (numai: oarecare?!) mai mare sau mai mică, *dar totdeauna directă*, asupra învecinaților români». ¹

Indicațiunea aceasta de timp e atât de vagă încât nu poate fi luată mai deloc în serios. Aceasta o recunoaște și însuși B. P. H., când, la o distanță de câteva pagini numai, în lipsă de dovezi sigure a dat numai de «indicii, oarecari *motive de bănuială* despre trecerea» propagandei bogomilice «în Dacia-Traiană». ²

Tot astfel ne-au rămas datori cu răspunsul la această întrebare și ceilalți cercetători ai trecutului nostru, cari s'au ocupat după Hasdeu, mai mult incidental — în cursul altor studii — de chestia bogomilismului românesc. ³

Nu mai puțin ni-a rămas dator și d-l I. Ieșan, care într'o lucrare foarte vastă, de peste 800 pagini, nu a putut să precizeze mai deaproape timpul furișării bogomilismului la Români din stânga Dunării.

Bogomiliștii români n'au statorit prin cercetările lor nici aceea, că *de unde* și *pe unde*, și prin concursul căror *factori și împrejurări* să fi trecut bogomilismul dincoace de Dunăre.

Întâi de toate nu s'a statorit nici măcar atâta, care este propriu zisa și indiscutabila patrie a bogomilismului.

După Hasdeu, bogomilismul născut în Persia, renăscut în «Bulgaria», a «crescut poate chiar în România». ⁴ Alții însă, răzimați pe mărturia istoricului bizantin G. Cedrenos, pun vatra sau patria bogomilismului în Macedonia. ⁵

Hasdeu a mers pe urma cercetărilor provenite dela autori slavi, ca C. Iireček: *Geschichte der Bulgaren*, cari țin că erezia pauliciană s'a desvoltat în erezie a bogomililor pe pământul Bulgariei; pe când ceilalți cercetători ai chestiunii, cari merg pe urma afirmațiunei lui G. Cedrenos, vor ca bogomilismul să-l pună în legătură cu Macedonia și în deosebi cu elementul românesc de acolo.

¹ Cuv din bătrâni II. 259.

² O. c. II. 251.

³ Mai ales: Dr I G Sbiera în mai multe studii ale sale, rezumate din punctul de vedere al ipotezei de sub întrebare, în: Contribuiri p. Istoria Românilor. Cernăuți. 1906 — Apoi Dr M Gaster: *Literatura poporană română*

⁴ O. c II. 248.

⁵ Dr. I. G. Sbiera: *Contribuiri...* pag. 342. De această părere e și d-l I Ieșan. (o c. pag. 681)

În scurt: din cele două tabere protivnice pe terenul acestor cercetări nu și-au spus nici una cuvântul definitiv în chestie. Din cauza aceasta, cât pentru noi, ne pronunțăm mai mult pe lângă ceice sunt pentru originea *slavică* a bogomilismului balcanic.

Tot astfel n'avem stabiliri precise: *pe unde* și prin ce concurs să fi străbătut bogomilismul dincoace de Dunăre.

După Hasdeu, el n'avea să *treacă*, din data ce ar fi crescut chiar în România. Dar afirmațiunea aceasta nu e verificată până acum prin mărturii istorice. Prin urmare rămâne să ținem la originea transdunăreană a bogomilismului.

De peste Dunăre a putut el să treacă ori din Bulgaria, ori din Macedonia.

Dacă bogomilismul ar fi venit din Bulgaria, el avea, înainte de toate, o cale relativ foarte scurtă până în România de azi și de acolo până în regatul ungar. Prin urmare, în acest caz, e foarte firesc să se presupună, că — mai ales având românii și legături *ierarhice* cu biserica bulgară — influența bogomilică să se fi putut remarcă în istorie cât mai bine, *dacă* adecă ea de fapt ar fi avut proporții de luat în seamă.

Iar dacă erezia numită ar fi pornit din Macedonia, avea o cale mult mai lungă de făcut și împreună cu mari dificultăți, având să treacă până la noi, ori peste Bulgaria ori peste Sârbia, sau poate chiar peste Bosnia devenită mai apoi vatră a bogomilismului bosniac. În cazul prim, influența respectivă ar fi intrat în Ardeal, — patria monumentelor literare, cari se pretind a dovedi bogomilismul printre Români — peste vechia Muntenie, iar în cazul al doilea peste părțile banatico-ungurene locuite de Români.

Dintre «bogomiliștii» români deabiă dl Ieșan s'a încercat să arate mai deaproape drumul ținut de bogomili — din Macedonia — până la Românii din regatul ungar, și anume peste Serbia,¹ — deci: drumul cel mai lung și mai dificil dintre cele două remarcate mai sus ca posibile. Dar dovezi pentru confirmarea acestei aserțiuni, și despre timpul trecerii acesteia, — nu ne prezintă, cecece ar fi de interes, din data ce e știut, că, cel puțin sub o durată destul de lungă, bogomilismul a fost luat la goană și exterminat din Serbia sub dinastia Nemanja.²

Tot astfel au fost lăsați necunoscuți *factorii și împrejurările*, prin cari să se fi propagat la noi bogomilismul slavilor balcanici.

¹ I. Ieșan: o. c. 771.

² Iireček: l. c. (trad. magh.)

Din acest punct de vedere erà necesar să se fi dovedit prin cercetări neîndoioase, nu numai motivele, pentru cari bogomilii și-au părăsit vechile locuri părintești spre a luà lumea în cap, ci *mai ales* aceea, că: cine a predicat bogomilismul printre noi? ce factori puteau determinà apropierea Românilor de această predică atunci, când noi, ca biserică aveam legături și vechi tradiții comune cu biserica oficială a slavilor sudici, care, și ea își dădea toată silința — alătura de puterea de stat — să suprimè aceea erezie?..

În cercetările de până acum ale bogomiliștilor români s'au indicat mai cu seamă numai motivele de silă — persecuțiile politice și religioase — pentruca bogomilii să-și părăsească veștile străbune. Dar au fost accentuate și împrejurări de acelea, prin cari se pot numai *admite* — dar nu și dovedì — o influință bogomilică printre Români.

Astfel B. P. Hasdeu reliefează¹ «*cunoscuta toleranță a clerului român*, care se prefăcea (?) că nu vede abaterile celea mărunte (?) iar în parte *ignoranța dogmatologică* a acestui cler, carea nu-i permitea a stabili o distincțiune precisă între credendum și non credendum».

Opinia aceasta, întâi de toate, conține o mare «peatră de sminteală»: două subiecte — toleranța și ignoranța — cari se eschid, — mai mult decât ce s'ar sprijini, — și sub raportul logic și mai ales sub cel moral. «Toleranța» involvă în sine o cunoaștere și astfel ignoranța stă la opusul extrem al gândirii logice în raport cu toleranța. Ori, dacă admitem ignoranța, ca principiu în orientarea dogmatologică a clerului românesc din trecut, în asemenea caz n'avem dreptul logic de a vorbi în aceeaș legătură a vorbii și de toleranță, mai ales religioasă.

Dar B. P. H., ca să poată ajunge la construirea acestei opinii din cele două elemente, al «toleranței» și al «ignoranței», și-a făcut o punte, ușor de spulberat, între cele două extreme logice și mai ales dogmatologice. Această punte ar fi să fie o nouă opinie emisă de B. P. H. în sensul, că profesiunea bogomilică ar constà numai în niște «abateri mărunte» față de doctrina pură bisericască. Noi, la vremea sa, vom pune în paralelă ambele doctrine și practicile religioase, cu care ocazie va fi evidentă afirmația noastră că bogomilismul, ca doctrină și ca practică religioasă, nu se puteau confundà nici chiar în mintea vechiului și neînvățatului nostru cler.

Toți ceice s'au ocupat, incidental sau chiar dinadins, de chestiunea bogomilismului printre români, merg necondiționat

¹ O. c. II. 259.

pe urmele lui B. P. H., gata chiar să jure pe opinia arătată a dânsului. Intre ei deabiă se mai găesc, cei mai luminați numai, cari să adaugă o nouă pietricică la artificiala clădire a ipotezei bogomilice. Astfel d-l Iorga atinge lipsa de păstorire sufletească la Români¹ pentruca mai apoi² să ne spună, despre povești bogomilice aduse de preoți bulgari printre români și despre legea de entuziasm și de suferință³ a bogomililor, care lege nu putea să nu placă Românilor robi unui trai plin de suferințe. Și nu micșorând, o spunem, că mult ni-ar fi plăcut să aflăm, măcar alt-unde, indicații mai deaproape în scrisul dlui N. Iorga pentru confirmarea acestei afirmațiuni.

Astfel se construiește zilnic, mai departe ipoteza unui bogomilism printre Români, *din posibilități și nu prin dovezi istorice*. Tragem aceasta linie demarcativă și apoi mergem mai departe.

Dacă printre Români din stânga Dunării ar fi existat vr'un bogomilism notoric și influent ar trebui să-l tradeze și o *numire specifică*, pe care s'o fi adoptat secta bogomilă la Români aceștia s'au s'o fi dat de gol altcineva din afară: istoria. Dar o atare numire nu ne este cunoscută.

Câți «bogomiliști» români mai de seamă s'au ocupat cu chestia influenței acestei erezii printre Români, aproape fiecare dă sectarilor câte-o numire deosebită. B. P. H. le zice consecvent «bogomili», Dr. I. G. Sbiera «paulicieni», iar I. Ieșan «paterenei»⁴. Și d'abiă cest din urmă, d-l I. Ieșan crede, a fi cu temei, ca pe «sectarii români din Carpați», cari ar avea un fel propriu de a fi⁵, să i înfățișeze sub numirea specifică de «oameni buni», dar și de «paulicieni»⁶. Ba d-l I. Ieșan pretinde a ști bine că bogomiliile se numiau între olaltă «oameni buni»; că alocuția Românului de «oameni buni» s'ar reduce la bogomili;⁷ că chiar cuvântul «bogomil» e numai o traducere incorectă a românescului «oameni buni»⁸ ba și terminul bogomilic de «babun» ar fi numai o derivație slavă stricată din românescul «oameni buni»⁹.

¹ N. Iorga: Ist. lit. relig. pag. 19.

² N. Iorga: Ist. Bis. Rom. I. 756

³ N. Iorga: o. c. I. 76. — Bogomilismul, dușman al bogăției, al puterii, al trufiei popilor, al sărbătorilor în cari vedeă deopotrivă momeli ale dracului, bogomilismul trist, chinuit, superstițios, lege a celor mai umili și mai nenorociți dintre oameni, cari prin acest eres întunecat se simțiau mai sus, mai aproape de Dumnezeu, *a trebuit să câștige* mai ales pe acei Români cari aveau mai multe de îndurat. Ist. lit. relig. 20.

⁴ I. Ieșan: O. c.: dela deasa recitare a Rugăciunii domnești «Pater noster».

⁵ O. c. 828.

⁶ O. c. 691.

⁷ O. c. 682 etc. De aceeaș părere eră și B. P. Hasdeu și mai e d-l Dr. I. G. Sbiera.

⁸ o. c. 682.

⁹ O. c. 771.

...Dar nici la d-l I. Ieșan, în opul său de peste 800 pagini, nici la alți «bogomiliști» premergători n'am găsit temeieri de admis pentru confirmarea ipotezei, nici din punctul de vedere al numirii date sectarilor bogomili de printre Români. Din contră, chestiunea numirii, de care vorbim, se poate verifică mai temeinic dintr'un punct de vedere — antibogomilic sau creștin, la care vom reveni separat.

Pe bogomiliștii noștri îi mai întrebăm: unde sunt mărturiile despre *centrele bogomilice de organizație și de propagandă*, cunoscute istoriei?

Noi știm, că bogomilismul, în toate țările orientale și apusene, pe unde tocmai ajunsese a se afirma, aveă centre organizate și răsună istoria de martirajul acestor eretici, cunoscuți sub deosebite numiri.

În Tracia — ne spune Hasdeu¹ — bogomilii aveau deja în veacul al zecelea șase centre bisericesti.

D-l I. Ieșan știe să ne spună, că pe vremea imperiului romano-bulgar, secta aceasta aveă 16 episcopate, din cari 3 în Franța, 7 în Italia de nord, iar 6 în Balcanul întreg. D-l I. ne arată și sediile acestor centre organizate, punându-le pe toate pe malul *drept* al Dunării.² Ba știe și de alte centre de ale ereziei, cari erau situate prin Achaja și în Azia-mică,³ dar nici un bogomilist român — nici d-l I. Ieșan, nici altcineva — nu ne știe numi *nici măcar un singur centru* de acest fel pe malul stâng al Dunării.

Dr. G. C.

F. Thomas.

CHESTIUNI VITALE.

XIV.

Om sau mașină?

Determinismul, departe de a fi negarea libertății morale, dimpotrivă e o condiție necesară a ei, cum și a tuturor celorlalte manifestări.
Cl. Bernard.

Incepând acest subiect, ținem să spunem că nu ne gândim să-l tratăm din punct de vedere social, nici nu vom vorbi aci de acei nenorociți de ambe sexe, pe cari civilizația noastră modernă tinde să-i aducă în stare de mașini, și cari, în urma unui salar insuficient și a unei creșteri de muncă perpetuă pier

¹ O. c. II. 250 (după C. Iireček: Gsch. der Bulgaren: 155, 174 și 175).

² I. Ieșan: o. c. 768.

³ O. c. 770.

uzându-și trupul și spiritul înainte de a ajunge la o vârstă mijlocie. Câtă vreme un lucrător nu va câștiga îndeajuns pentru a-și întreține întreaga lui familie, câtă vreme mama, spre a completa câștigul bărbatului, va fi silită să-și părăsească copiii ca să se ducă în atelier, datoria oamenilor cinstiți va fi să protesteze cu tărie și să lucreze la regenerarea socială, mai ales dacă ei au totul din belșug.

Însă nu subiectul acesta îl vom trata noi, ci am vrea să luăm chestiunea mai de sus, s'o reducem la principiu, lăsând apoi fiecăruia grija de a trage din ea urmările practice.

În zilele noastre, trebuie să mărturisim că pentru mulți savanți, titlurile de nobleță ale rasei omenești s'au scoborît în chip cu totul curios. Altădată, omul credea că a ieșit din Dumnezeu, direct din *coapsa lui Jupiter*, fiu adevărat al zeilor. Chiar și azi în Indii, castele își atribuesc originea lor diferitelor părți din corpul zeității. Brahma vine din gura lui Dumnezeu; Cșatria din brațul, Vaisya din coapsa și Sudra din piciorul lui.

În țările noastre civilizate s'a schimbat. Savanții noștri ne-au învățat, acum vreo 30 de ani, că ne tragem din animal și în deosebi din maimuță, nu fiindcă ea e cel mai urît animal — numai cei răi ar putea crede așa ceva — ci pentru că cu ea seamănă în mai mult... anatomiceste vorbind. Mi-aduc aminte că am văzut în cabinetul de lucru al unuia din savanții noștri profesori o fotografie mare de maimuță pusă în ramă și așezată în perete: vreun strămoș de elită, fără îndoială. Aceiași profesori ne-au învățat să zicem chimpanzeului sau urangutanului din cușcă, tata-mare și mama-mare, căci — să nu fie cu supărare sexului frumos — originea noastră din maimuță e tot atât de reală în privința tatălui ca și a mamei.

Teoria aceasta, dacă se va putea dovedi odată cu siguranță, ceace e foarte posibil, întrucât mă privește pe mine, mă lasă cu totul indiferent. Să tot aibă animalele legături de rudenie cu omul, eu cel puțin nu mă simt de loc maimuță, nici cetitorii mei, cred, și cu atât mai puțin savanții noștri! Fie că lutul din care am fost frământat vine direct din pământ, fie că a trecut printr'o serie de trepte intermediare din ce în ce mai dezvoltate, mie tot una mi-e. Dar Vă rog! Să nu mergeți mai departe și, sub pretext de știință, să veniți și să ne demonstrați că suntem mașini și nimic mai mult. Însă unul din rezultatele științei moderne acesta e. Ea a făcut descoperirea splendidă că omul, care se credea fiu al zeilor, nu e decât o simplă roată, care face parte dintr'un vast angrenaj care se învârtește vrând nevrând, fără să-și dea seama chiar. Să tot protesteze, dar trebuie să știe că numai orgoliul lui l-a făcut să creadă că e liber și de origină divină.

Partea nostimă e că omul a ajuns aci în momentul celor mai minunate descoperiri, în clipa când părea că a ajuns punctul culminant al culturii științifice. Eră nevoie oare să lucreze, să studieze și să-și bată capul atât de mult, dacă eră vorba să ajungă la un rezultat atât de ridicul? Dacă-i așa, să lăsăm pe sălbatici cu iluziile lor și să nu le aducem o civilizație atât de amăgitoare.

Și vreți să știți cum au ajuns unii dintre savanții noștri (zic unii, deoarece un mare număr dintre ei n'au ajuns aci, și încă din cei mai mari) la această concluziune? Observând unele acte numite libere de cei mai mulți muritori, au fost jigniți de *libertatea* aceasta, care nu cadră cu restul sistemului lor și atunci pur și simplu au negat-o. Omul se crede liber, au zis ei: curată greșală e doar o aparență. Dupăcum nu există efect fără cauză, fiecare faptă a lui e urmarea și efectul unei cauze necunoscute, care o făcea cu totul inevitabilă. Apanajul savantului modern e să descopere cauza aceasta și să recunoască că omul e târît în mod necesar de ea.

Un exemplu: Culeg o floare. Cred că sunt liber s'o culeg: iluzie! Eram silit s'o culeg și nu puteam face altfel. În mine e o forță oarbă și fatală, de care am ascultat ca o mașină: cauza ascunsă e nasul meu impresionat de mirosul florii, ochiul care e atras de strălucirea colorilor și inima lipită de o persoană iubită căreia eram obligat în chip fatal să-i aduc așa zisa floare. În simplul act al culegerii unei flori, a fost în joc fără să mă gândesc la asta, un întreg mecanism și una din roatele lui am fost eu însumi.

Alt exemplu: Văd un om căzând în mare. M'arunc în apă ca să-l scap, cu toate că omul acesta mi-e necunoscut. Și aci credeam că am lucrat liber: de loc! Am fost constrâns să fac fapta aceasta, fiind împins de o forță atotputernică, căreia mi-eră imposibil să mă opun. Nu eram mai liber ca lăcustele acelea cu care se joacă copiii, așezate pe un resort destul de tare ca să le facă să sară, odată puse în condițiunile cerute. Lăcusta automatică n'are drept să creadă că e liberă: cu atât mai puțin eu.

Când întind brațul ca să parez o lovitură, nu lucrez liber, căci e o mișcare reflexă, necesară și inconștientă. Deasemenea, dacă întâlnesc o persoană antipatică și căreia îi dau... o palmă, sunt absolut silit s'o fac, și nimic nu mă poate opri. Resortul ascuns în brațul meu trebuie să-și producă mișcarea: cu atât mai rău dacă mișcarea jignește pe aproapele meu. Brrrr... când toată societatea va fi convertită la doctrina aceasta, vieța va fi imposibilă!

Asta îmi aduce aminte de o prăvălie de anul nou, pe care am văzut-o în copilărie. Erau acolo niște soldați de plumb mișcați printr'un mecanism ingenios, cari se luptau pe un câmp de

bătaie: Și acum par'că văd cum un soldat prusian ridică patul puștii asupra unui soldat francez rănit și culcat la pământ. Ori de câte ori acesta din urmă se sculă în sus, neamțul se plecă în chip mecanic ca să-i dea o lovitură puternică cu pușca. Mișcarea aceasta pururea aceeaș, dură de mai mulți ani, și dacă prăvălia mai există, mișcarea continuă de sigur și acum. Tot acolo am văzut și pe niște condamnați, cari ajungeau printr'o zguduire puternică până la o tânjire mare, în care diavolul în persoană îi omorâ cu un țăpoi: e adevărat că focul acela nu ardeă deoarece condamnații ieșiau din nou și începeau aceeaș mișcare. Aceste personaje, cari păreau libere, nu erau însă decât niște mașini prinse într'un angrenaj. După cât se pare, libertatea omului n'ar mai fi o realitate.

Veți zice că exagerez. De loc. Dovadă teoria vestitului italian Lombrozo, după care crimele asasinilor n'ar fi decât produsul unei conformații a urechilor și a craniului.

Partizanii *determinismului* ne-au citat adesea comparația măgarului lui Buridan, așezat la egală distanță de două grămezi de fân, una la dreapta și alta la stânga; presupuneți, ni se spune, că cele două grămezi de fân au exact aceeaș dimensiune, aceeaș aparență, acelaș miros și măgarul nostru fiind atras deopotrivă de ambele părți, nu se va mișcă: Ce zic? Cu siguranță că va muri de foame alături de această masă copioasă.

Trebuie să mărturisim că sistemul *evoluției* a adus un mare serviciu teoriei mecanismului sau determinismului universal; căci după ea, universul nostru, ieșit din nebuloasa primitivă, evoluează încet, încet, în chip automat, ca un ceasornic. Dacă s'ar dovedi lucrul acesta, ce simplă ar fi știința! Câte greutateți ar dispărea atunci!

Evident, că dacă am isbuti să dovedim așa ceva ar trebui să ne plecăm înaintea adevărului fără șovăire și oricare ar fi urmările, deoarece nu e vorba de o chestiune de sentiment, ci noi vrem adevărul cu orice preț. Până atunci însă, ne permitem să semnalăm unele din urmările cari vor rezultă de aci. Multe greutateți n'ar mai există, e drept, dar imediat s'ar ivi altele și mai mari. Astfel, responsabilitatea omului ar fi suprimată. În cazul acesta ce mai e nevoie de legi, tribunale, judecători, închisori etc., dacă totul se întâmplă în chip fatal, fără ca omul să poată face ceva? Ar mai putea fi vorba oare de om într'o asemenea teorie? Sigur că nu, deoarece am avea numai mașini.

Încă odată, dacă ăsta e adevărul, nu trebuie să ne opunem, ci trebuie să spunem sus și tare că pe lângă savanții, de cari vorbii, mai sunt și alții tot așa de distinși, cari ajung la concluzii diametral opuse. Așa e Claude Bernard, cel mai mare fi-

ziolog francez al veacului din urmă: departe de a nega libertatea în numele determinismului, el făcea în ea o condiție a acestuia. În lecțiile lui asupra *fenomenelor vieții*, el spune următoarele: «Determinismul, departe de a fi negarea libertății morale, dimpotrivă, e condiția neapărată a ei, ca și a tuturor celorlalte manifestări vitale». În paginile următoare vom studia teza aceasta.

Și ca să începem, vom da o foarte mare extensiune determinismului din universul material. Acum nu mai suntem în vremea forțelor ascunse, divinizate, a dracilor, duhurilor pământului și a zinelor, cari spre a jucă feste oamenilor sau dimpotrivă spre a li se face plăcuți, puteau transforma natura după placul lor. Nu credem într'un Dumnezeu arbitrar, care să schimbe după capriciul lui legile pe cari le-a stabilit. O asemenea concepție ar face știința imposibilă: mă întreb chiar dacă vieța n'ar ajunge tot așa. Trebuie ca toți savanții, din toate veacurile și din toate țările, punându-se independent unii de alții în aceleași condițiuni, să poată face aceleași experiențe. Căci e recunoscut azi și orice om puțin cultivat n'are drept s'o conteste, că determinismul sau mecanismul e legea lumii materiale: totul se întâmplă în urma unor cauze cunoscute sau necunoscute totdeauna aceleași, după legi neclintite, cu o exactitate matematică.

Astronomul vă va spune oara, minuta, secunda precisă a unei eclipse de lună, care se va produce peste două mii de ani de acum încolo, și dacă calculul lui e bine făcut, profeția lui va fi exactă în totul. Acelaș caracter determinist îl găsim și în fenomenele cari se produc pe globul nostru. Astfel, în lumea minerală, gazele condensate sub forma norilor cad în formă de zăpadă pe vârfurile munților noștri, cari se acopăr astfel cu zăpezi și ghețari. Soarele îi topește regulat vara, apa se scurge în râuri, în torente și în fluvii, cari, după un curs mai mult sau mai puțin lung, se vor vărsa în mare. Aci după o staționare, care variază după latitudini și epoci, apa aceasta se evaporază, fiind absorbită de razele soarelui. Vaporii se condensează din nou în nori, cari, împinși de vânt, se îndreaptă spre Alpi, pentru a începe acelaș ciclu pe care-l indicăram. Nenumărate mulțimi de molecule sunt prinse par'că de o roată colosală, care le învârtește vrând nevrând și astfel se formează atmosfera respirabilă, mai mult sau mai puțin umedă. Și marele motor al acestei gigantice mișcări, e soarele, care pune în mișcare întreaga mașină. Și vântul vine tot din acest motor, deoarece se produce pretutindeni unde atmosfera încălzită se ridică și aduce după ea o deplasare a straturilor inferioare ale aerului.

Însă umezeala aceasta, care se află într'o mișcare continuă, unită cu acțiunea soarelui face ca lumea vegetală să apară și să

se desvoalte. Plantele nu sunt altceva decât niște acumulatori ai căldurii solare, ai soarelui înmagazinat, dacă îndrăsnesc să mă exprim astfel: de aci cărbunele de peatră și lemnele de încălzit, cari, arse în sobă, nu fac altceva decât să redea căldura condensată a soarelui. Vegetalul e forță vitală, care provine din soare, însă a cărui viață e cu totul inconștientă. El există fără să știe, se reproduce fără să vrea, mișcat de acelaș motor, care mișcă mineralul. Însă în această mișcare continuă a lumii vegetale, se produce un fenomen capital. Fiecare plantă, sub acțiunea soarelui, absoarbe acidul carbonic din aer și reține carbonul, care-i servește la formarea țesăturilor, pentru a degaja oxigenul, de care au neapărată nevoie ființele. El îndeplinește deci funcțiunea de agent purificator al aerului și face ca să apară și să se desvoalte o viață superioară, viața animală.

Animalul la rândul lui, ca și planta, nu e altceva decât soare acumulat: o cantitate oarecare de căldură, adevă de mișcare, condensată spre a forma forța aceasta, pe care o numim animal. Însă acesta din urmă nu e de loc mai liber ca planta, căci e înfrânat de instincte, care-i asigură dezvoltarea și de care nu se poate lipsi fără a muri. Instinctele acestea sunt un fel de șine de drum de fier, cari îl fac să meargă foarte repede și departe dar totdeauna în aceeaș direcție. Știu bine că mi se pot citi fapte, cari par a dovedi că animalul se bucură de oarecare libertate. Calul e capricios uneori, cânele poate arăta un devotament, care pare a-l scăpa de instincte. Cu toate astea, animalul nu progresează. Așa, de când se studiază albina, aproape de două mii de ani și mai bine, s'a văzut că totdeauna își face fagurii de miere la fel. Să-i tot pună omul la dispoziție unelte din ce în ce mai bune, de geaba, căci albina urmează aceleași procedee ca altădată.

Nu, animalul nu e liber, ci e prins în angrenajul determinismului universal, sau, dacă vrem să vorbim de libertate la el, trebuie să spunem doar că la el observăm primul simptom al libertății, ca aurora unei zile. Nu mai e noaptea neagră a lumii minerale sau vegetale, ci clipa când cocoșul cântă spre a vesti apariția apropiată a astrului luminos.

Tot astfel e și cu *corpul omului*, care nu e altceva decât corpul perfecționat al animalului; făcut posibil prin cele trei lumi care-l preced, rezumat al acestor lumi și condensator al căldurii solare, corpul e o mașină admirabilă formată din mai multe roți. În el totul se face în chip mecanic, totdeauna la fel: când înghit o bucată de pâne, roatele interioare intră îndată în mișcare, tăind, sfărâmând, mestecând și schimbând așa zisa bucată, pânăce fiecare element și-a ocupat locul lui întărind întregul organism. Pulsațiunile inimii mele nu sunt nimic altceva decât tic-tacul unui

pendul, care arată că merge și totodată îi asigură și mersul. Fiecare organ, fiecare membru, fiecare moleculă din corpul meu, funcționează după anumite legi, fixate de mai înainte. În fine, un determinism absolut. Prin corpul meu și eu sunt prins, prin urmare, în angrenajul universal, și mi-e oprit să ies din el, dacă vreau să trăesc.

Astfel, deci, până la corpul omului inclusiv, domnește determinismul: mineralul, vegetalul, animalul, corpul omenesc sunt atâtea forțe oarbe și inconștiente, mai mult sau mai puțin puternice, mai mult sau mai puțin dezvoltate, admirabil ținute în echilibru de un motor gigantic, și supuse unor legi, cari fac din univers un cosmos, adecă o armonie minunată. Fiecare regn se suprapune peste regnul precedent și asigură apariția celui următor. Pe măsură ce ne urcăm pe scara ființelor, dezvoltarea crește și vedem apărând, cu organisme din ce în ce mai complicate, manifestări de viață din ce în ce mai înalte.

Însă dacă fenomenele, pe cari le-am amintit sunt singurele, dacă mecanismul e ultimul cuvânt al lumii noastre, trebuie să putem prezice exact ce se va întâmpla în sinul omenirii în cutare sau cutare ținut, peste atâția sau atâția ani. Odată cunoscute legile lumii savantul trebuie să poată deduce matematiceste din ele urmările posibile într'un număr oarecare de ani și de veacuri. Dacă astronomul ne prezice cu siguranță apariția unei comete în câteva mii de ani, nu înțeleg de ce n'ar putea prevesti așa de bine ce va fi omenirea în acelaș spațiu de timp. Mai mult, fără vreo sfortare de imaginație, ne putem închipui un savant ideal asistent la apariția nebuloasei primitive, care cuprindea întregul univers, și în deosebi planeta noastră în ea: Savantul acesta, cunoscând foarte bine legile lumii, ar fi putut prevedea exact tot ce s'a întâmplat, istoria diferitelor popoare, cari s'au succedat pe globul nostru, și mai ales apariția oamenilor mari cari au făcut revoluție în omenire. Nu ne-am afla atunci în fața unei probleme de aritmetică? Odată procurate datele problemei n'ar trebui trase imediat și concluziile?

Nu putem exprima o asemenea ipoteză, fără a-i vedea imediat imposibilitatea, sau chiar absurditatea. De ce? Fiindcă problema, care eră atât de simplă până la corpul omului, aci se complică cu totul prin apariția unui element nou, care poate jigni pe savanți, dar care totuș nu se poate înlătura. Și elementul acesta e libertatea. Libertatea nu se putea prevedea în nebuloasa primitivă, și nu eră nevoie să fie. Asta n'o împiedecă însă de a fi înregistrată de orice știință vrednică de acest nume, care înregistrează fără părtinire toate faptele date, fără a lăsa la o parte pe vreunul. Libertatea face din om o ființă liberă și conștientă, foarte deosebită de forțele recunoscute mai înainte.

Trebuie să dovedim însă că factorul acesta al *libertății* e o iluzie. Pentru asta reiau repede toate exemplele citate adineaori. E adevărat că corpul omenesc e o mașină supusă legilor determinismului universal, însă până la un anumit punct pot uză de ea cum vreau. Printr'o igienă bine înțeleasă, pot ameliora mersul unei roate interioare, dupăcum iarăș, prin exces sunt liber să stric, și încă foarte mult, această roată. Pot porunci mâinii să deă o palmă celui care mă atacă, dupăcum iarăș, pot opri mâna și să-mi ajut dușmanul în loc să-l lovesc. Corpul are pasiuni, adecă energii latente, pe cari le pot înfrână după placul meu sau să le dau drumul. Mă aseamăn prin urmare cu un mecanic, care, cunoscându-și mașina, o poate mânui cum vrea.

Dacă omul e stăpân pe corpul lui, e stăpân și pe animalul de lângă el. Treptat, treptat, omenirea distruge toate animalele răufăcătoare de pe pământ. Intre altele, microbii primejdioși sunt din ce în ce mai bine cunoscuți și din ce în ce mai învinși. Un animal folositor, dimpotrivă, e obiectul îngrijirii omului, care caută să-l înmulțească după folosul pe care-l trage din el. Chiar Darwin n'a ajuns la teoria evoluției decât printr'o succesiune de experiențe, în care și-a exercitat inteligența spre a desvoltă un animal oarecare cum vrea. Astfel, printr'o serie de încrucișeri, a obținut porumbei cu ciocul foarte lung și alții al căror cioc aproape dispăruse. Omul modifică atât de mult regnul animal încât a împrumutat unele din lipsurile lui și animalelor domestice prin contactul continuu cu ele. Tot așa e cu lumea vegetală, pe care omul o studiază neîncetat și pe care o supune spre folosul lui, pe măsură ce o cunoaște mai bine, fie că urmărește utilul și frumosul exclusiv, fie că le caută pe amândouă deodată.

Și ca să sfârșim cu ce am început, dacă privim lumea minerală, putem face aceleași observațiuni ca adineaori. Fluviul, format de râuri, cari se alimentează din zăpezile munților, poate fi o mașină, care se mișcă automat. Nu e mai puțin adevărat însă că dealungul cursului omul a făcut uz de libertatea lui spre a stabili o mulțime de sate și orașe industriale, cu fabrici numeroase, pe cari nimic nu ne-ar fi făcut să le prevedem la început. Astfel, Ronul, de pildă, a ajuns aproape punctul de plecare al unei civilizații, pe care niciodată n'ar fi putut-o produce singur. Cursul apei a jucat un mare rol în desvoltarea acestei civilizații, însă numai ca unealtă, ca instrument în mâinile omului.

Toată mișcarea aceasta e deci rezultatul unei combinații a mașinii cu geniul mecanicului și a unei uniri a determinismului cu libertatea. Separați aceste două elemente, lipsiți-le unul de altul, și desvoltarea nu va mai aveà loc, fluviul va curge mereu fără a produce ceva, și creerul omului va vibrà fără a creà ceva.

Se înțelege că, pentruca omul să desvoalte o asemenea putere, trebuie să se conformeze legilor stabile ale universului. Cu cât se va conforma mai mult cu ele, cu atât și rezultatele obținute vor fi mai importante. Însă nimeni nu-l silește să lucreze astfel! Ceeace-l determină e mai mult un ideal care-l atrage în chip liber, decât o putere care-l împinge fără voia lui.

Libertatea omului singură nu poate produce nimic, mecanismul izolat cu atât mai puțin: trebuie prin urmare să le unim, ca să ne ajungem scopul propus. E evident deci nu numai că determinismul nu anulează libertatea, ci că, dimpotrivă, o condiționează așa că Cl. Bernard avea drept să scrie: «Determinismul, departe de a fi negarea libertății morale, dimpotrivă e condiția neapărată a ei ca și a tuturor celorlalte manifestări vitale».

Lumea materială a determinismului am putea-o compara cu o unealtă cât se poate de folositoare, de care omul se poate servi cum vrea, conformându-se, de sigur, formei și scopului uneltei; sau cu o canava, pe care un lucrător iscusit poate broda orice desemn vrea sau cu o scenă de teatru bine construită, pe care actorii pot lucra și vorbi după terminarea construcției. Lumile inferioare omului sunt ca straturile succesive, ca grinzile, scândurile și covoarele care formează scena. Se înțelege că scena trebuie să fie solidă pentruca actorul să poată lucra liber. Dacă, pentru o cauză sau alta, e neliniștit, simțind că scândura se clatină sub picioare, el nu va fi destul de liber ca să-și împlinească rolul. Când un copil învață să meargă, trebuie neapărat ca pământul, pe care face primii pași să fie solid. Dacă merge pe un nisip mișcător, nu numai că va învăța cu greu, dar va cădea mereu.

Apărătorii libertății, pot fi liniștiți prin urmare, deoarece fiecare descoperire nouă a științei, demonstrând odată mai mult determinismul universului e nouă garanție pentru libera expresiune a libertății. Ea e ca o piatră de postament, care ne face și mai solidă desvoltarea. Dacă ar mai rămâne vreă îndoială în spirit, n'am avea decât să ne închipuim ce ar ajunge libertatea noastră fără determinism. Presupuneteți că am fi aruncați într'o lume stăpânită de forțe deslănțuite, presupuneteți că în locul armoniei determinismului am avea desordinea anarhiei: nu legi, ci forțe, cari lucrează în chip capricios și pe cari nimic nu le reține. Libertatea omului s'ar compromite numai decât. Prinsă în aceste forțe colosale, cari se luptă unele împotriva altora, omul ar fi sfârâmat repede, și s'ar isprăvi cu libertatea și aspirațiunile lui înalte.

Atât e de adevărat că în domeniul material ca și în domeniul politic și social, excesul de libertate, anarhia, e distrugerea acestei libertăți. Dimpotrivă, cu cât un stat, cu cât o societate are legi mai bune, cu cât legile aceste se execută mai cu rigoare,

cu atât și libertatea e mai mare și mai asigurată. Numai când haosul primitiv a ajuns cosmos și-a putut face apariția libertatea odată cu venirea omului.

Cu alte cuvinte, dacă universul nostru pentru savant seamănă cu o pânză de paiangen, care învălește tot ce există, laturile pânzii sunt destul de largi ca să permită omului jocul liber al facultăților sale.

Deasemenea, singurul mijloc de a împiedeca determinismul să vatăme libertatea și invers, e să recunoaștem sincer că avem a face cu două lumi diferite.¹ Savantul n'are drept să facă incursiuni în domeniul spiritului spre a introduce în el legile materiei, dupăcum nici moralistul, nici istoricul n'au drept să impună savantului în științele naturale concluziunile cercetărilor lor. Amândoi lucrează la două etaje diferite ale casei, deci trebuie să se respecte unul pe altul și să-și respecte munca. Pacea casei numai așa se păstrează. În întreaga familie bine rânduită, bărbatul trebuie să se ferească de a da ordine în bucătărie, deoarece aci e treaba femeii și ea trebuie să evite de a se amesteca în ocupațiile bărbatului; sau, dacă se amestecă s'o facă cu cea mai deplină discreție și la cererea celui din urmă. Cele două activități ale soților sunt deopotrivă de necesare, însă trebuie să fie deosebite.

Poate există o analogie de legi între lumea spiritului și a materiei, poate fi, cum a zis Drummond, o prelungire a legilor unei lumi în cealaltă, însă nu e și nu poate fi o identificare, și ceeace formează abisul dintre amândouă e tocmai elementul acesta neașteptat numit spirit. Savantul să continue deci prin cercetările lui să dovedească din ce în ce mai bine determinismul universal. Moralistul, de partea lui, studiind istoria și psihologia să constate din ce în ce mai bine factorul libertății în viața omului, și pot fi siguri că nu se vor împiedeca niciodată în mersul lor. Ce zic? Pot întrezări o zi când, dupăce au cercetat problema până în adânc, vor ajunge la o sinteză supremă într'o armonie desăvârșită. Sunt foarte convins, cât mă privește pe mine, și de determinismul materiei și de libertatea spiritului ca să nu cred cu siguranță într'o împăcare viitoare a lor, necesară și posibilă.

Sunt puțini savanți mai interesați de studiat în această privință ca marele istoric Taine. Cum a spus ducele de Broglie la academia franceză, putem observa în Taine două faze bine

¹ «Libertatea morală, a scris Brunetière cu privire la Cl. Bernard, introduce în problema generală a criticii sau istoriei un element de nedeterminare, sau dacă voiți un element perturbator. Și aci e limită asimilării științelor morale cu științele biologice și naturale».

deosebite. În prima, cea care corespunde cărții lui: *Istoria literaturii engleze*, Taine, pozitivist și determinist în totul, nu crede în libertate, fiindcă n'o vede nicăiri. El analizează pe fiecare scriitor, pe fiecare om mare al istoriei, cum face un chimist cu rezidele din tubul lui de experiență. Li găsește că ei sunt produsul epocii, mediului și eredității, trebuind să apară neapărat la un moment dat, spre a dispărea în urmă la fel. Omenirea e tot atât de supusă legii determinismului ca și ființele inferioare ale naturii. Acestea, oamenii, sunt niște molecule oarbe, prinse în mod necesar în angrenajul universal. Istoria popoarelor nu e altceva decât un fel de istorie naturală.

Însă, treptat, treptat, pe măsură ce marele istoric înaintează în studiile sale, evoluiază spre libertate, și în ultima lui lucrare despre *Originile Franței contemporane*, întâlnim un Taine cu totul diferit: el crede în mecanismul naturii, însă afirmă la om cu tot atâta tărie realitatea libertății morale. Făptura omenească nu mai e o forță oarbă târîtă de alte forțe, nu mai e o păpușe automatică ci o forță liberă și conștientă, un om. Și ca să ajungă aci, Taine n'a avut decât să observe pe om de aproape și mai ales să se observe pe sine însuși cu atenție: întreaga lui viață de datorie și cinste contrazice prima lui concepție spre a ilustra cu atât mai mult pe cea de a doua. Ceeace a scris despre poporul englez a fost chiar deviza lui: «Convingerea că omul e înainte de toate, o persoană morală și liberă și că văzând singur, în conștiința lui și înaintea lui Dumnezeu, regula purtării lui, trebuie să facă tot posibilul ca s'o aplice în el, în afară, fără vreo șovăire, printr'o rezistență perpetuă opusă celorlalți, printr'o constrângere perpetuă exercitată asupra sa, iată marea idee engleză.» Aci Taine se arată în toată plenitudinea. Asta e al doilea fel de a gândi, însă în el e întreaga lui viață.

Om sau mașină? ziceam la început. Om sau mașină? zicem terminând, însă adăugând două vorbe cari rezumă paginile precedente. Omul nu e *liber* în mod neapărat fatal, ci libertatea lui fiind o realitate, trebuie s'o poată pierde dacă vrea. Candidat la *libertate* el are tot ce-i trebuie ca să se ridice până la ea plecând dela determinism; însă el poate să-și distrugă în el acest factor esențial. Așezat între cele două lumi el își poate închide lumea libertății spre a cădea în angrenajul mecanismului universal. Pentru asta n'are decât să lase ca treptat-treptat să domnească în el carnea asupra spiritului, ascultând de pasiuni. Pe nesimțite acestea ajung niște forțe grozave, cari, odată puse în activitate, îl vor nimici repede. Creatorul a organizat lucrurile în așa fel, că pasiunile deslănțuiteucid repede pe om. El cade mai prejos de brută, nefiind înfrânat ca ea, și distrugerea nu întârzie. Liber-

tatea trebuie să aibă și ea pericolele ei, ce-i drept, însă ea are și corectivul necesar și corectivul acesta e moartea. Omul ajuns mașină e un mort și mortul acesta va dispărea îndată sub acțiunea numeroaselor forțe, cari îl pândesc zi și noapte, spre a-l pedepsi dacă nu-și face datoria. Fiind pus mai sus ca celelalte făpturi pământești când cade, cade mai jos ca ele, și prăpastia înghite pentru totdeauna pe acela, care din propria lui vină a ucis pe omul din sine.

Fii om deci, iubite cetitor, adevărat fii liber! Altfel ești pierdut!

Dim. I. Cornilescu.

DESPRE ACTIVITATE ÎN BISERICA ROMÂNĂ.

Anumiți membrii ai bisericii romane arată multă mândrie vorbind de activitatea ce domnește în biserica lor; ei pun cu politeță această activitate în fața inacțiunii bisericii ortodoxe răsăritene și merg chiar până la a scoate din această asemănare consecințele cele mai extinse în raport cu adevărul bisericii. «Acea este cea adevărată, zic ei, care a moștenit spiritul apostolic, care împlinește mai bine misiunea, pe care a dat-o Isus Hristos apostolilor săi: *«Mergeți, învățați toate popoarele, botezându-le»*. Oricare altă biserică, afară de cea romană, a păstrat acest spirit?»

Noi admitem în principiu, că adevărata biserică trebuie să fie însuflețită de spiritul evanghelizării; că, dacă păstorii acestei Biserici, în cutare sau cutare epocă particulară, nu s'arată a fi însuflețiți de acest spirit, această nenorocire poate fi atribuită împrejurărilor locale, trecătoare, și că nu poate cineva trage din ea nici o consecință împotriva înșasi a bisericii. Acesta e cazul bisericii grecești, pe care Dumnezeu a supus-o la atâtea încercări pentru a o scuti de vătămările papismului, care s'ar fi dezvoltat poate-că la ea, dacă patriarhii din Constantinopole s'ar fi aflat în aceleași referințe politice cu cei din Roma. Dar deși păstorii bisericii grecești se găsesc, în timpul de față în imposibilitate aproape absolută de a se supune spiritului de evanghelizare, biserica înșasi este animată de acest spirit. Cui datorează biserica creștină acel popor rusesc, care este astăzi cel mai religios din lume? Bisericii din Constantinopole de după despărțirea ei de Roma. Sigur, că Roma, cu toată activitatea ei neastâmpărată, n'ar fi în stare

să prezenteze lumii un astfel de rezultat al spiritului său de evanghelizare. Ea se agită de veacuri începând în Orient, în Indii, până și în China și în Iaponia; de veacuri își tot laudă triumfurile în aceste țări, și abia de numără în aceste părți câțiva creștini izolați. Biserica grecească ar putea deci opune fapte reale pipăibile, buletinelor pompoase și puțin adevărate ale bisericii romane.

Biserica Rusiei, care este astăzi ramura cea mai însemnată a bisericii ortodoxe, s'arată pătrunsă de adevăratul spirit de evanghelizare și avem tot dreptul să credem, că el va lua în sânul ei din zi în zi o extensiune tot mai mare. Ea nu vorbește decât cu modestie despre succesele sale printre populațiunile încă păgâne din nemărginita împărăție a Rusiei, dar aceste succese sunt reale și comunitățile creștine, pe cari le întemeiază, sunt tari.

Biserica catolică orientală nu este prin urmare în acea completă nelucrare, pe care i-o reproșază papiștii. Activitatea ei, este adevărat, nu-i încă așa fel, cum am vrea-o noi; dar ținem să constatăm aceste două fapte: că ea nu-i lipsită de spiritul evanghelizării și că acest spirit este, la ea, adevăratul spirit apostolic. Dar, activitatea, în biserica romană, n'are acest caracter din urmă. Numai din activitatea, din ea singură constă spiritul evanghelizării, care trebuie să însuflețească biserica? Trebuie ceva mai mult, ca activitatea aceasta să aibă *un scop* creștin și cu adevărat vrednic de misiunea, ce i-a încredințat-o în persoana apostolilor; trebuie ca *mijloacele sale* să fie în raport cu acest scop înalt. Dacă activitatea singură ar forma însușirea caracteristică a spiritului apostolic, bisericile apusene despărțite de Roma ar putea să-l revendice tot așa de bine ca și ea. Biserica anglicană și bisericile protestante fac o propagandă cel puțin tot așa de activă ca și biserica romană, cu toate-că ele sunt mai puțin numeroase și deși n'au acele congregațiuni religioase, în cari rezidă, în fond, toată activitatea papistă. Dacă deci această activitate ar dovedi adevărul bisericii romane, ea ar dovedi totodată cel al bisericilor anglicană și protestantă. Aceasta activitate nu-i așadară nicidecum un argument în favoarea adevărului bisericii romane, căci se poate dovedi lămurit, că ea nu-i decât factică; că scopul ei e rău, că mijloacele ei n'au nimic în ele apostolic. Ajunge, în vederea acestui scop, să aruncăm o privire generală asupra misiunilor și asupra misionarilor săi.

Mai întâi trebuie să apreciem după adevărata ei valoare natura acestei activități, de care papiștii s'arată așa de făloși. Se găsește ea în biserica romană întregă? Nicidecum. Mai întâi popoarele nu iau nici o parte la ea. Acest fapt va părea neîndoios, dacă voim să considerăm, pe de o parte, necredința și indiferența, cari bântuie aproape la toate națiunile, cari aparțin, în aparență, la biserica romană, și pe de alta, neînsemnatul succes al demersurilor neconținute, ce s'au făcut printre ele pentru a obține mijloacele destinate a susține propaganda. Ce însemnătate au câteva milioane adunate ban de ban, prin o mie de mijloace adeseori puțin cinstite, într'o populațiune, pe care papiștii o ridică politico la cifra de două sute de milioane de suflete? Și care este izvorul principal al acestor câtorva milioane îngrămădite cu atâtea dificultăți de propagandiști? Copiii, cari cercetează școlile Fraților și Maicelor, și prin mijlocirea cărora fac să contribuie familiile, în contra voinții lor; oarecari fete sărace închinat, cari primesc sume mai mici pentru lucrul lor. Aceasta-i totul, ce putem atribui popoarelor *zise* catolice romane, în opera propagandistă.

Clerul, în general, ia el oare o parte mai activă la aceasta operă? Nu. Clerul parohial, care formează patru-cincimi cel puțin din clerul roman, se află în cea mai desăvârșită nelucrare în ce privește propaganda. Preoții și vicarii (capelanii) lor nu se ocupă, mai mult sau mai puțin, decât cu parohiile lor, și ei văd zilnic scăzând spiritul religios într'un chip întristător.

Toată activitatea romană se găsește prin urmare concentrată în congregațiile bisericesti sau religioase de bărbați sau de femei. Fiind acest fapt deplin constatat, înțelegem îndată, că această activitate n'are nici una din însușirile spiritului apostolic. Pentru a se îndoii cineva despre aceasta, ar trebui să nu cunoască, cari sunt elementele și principiile constitutive ale acestor congregațiuni. Toate se împărtășesc, astăzi, din spiritul iezuitic, în realitate, ele nici nu sunt decât niște afiliațiuni sau niște imitațiuni mai mult sau mai puțin fericite după Societatea lui Loyola. Cu alte cuvinte scopul lor nu-i nicidecum lățirea împărăției lui Dumnezeu, ci interesul lor particular.

Noi nu vorbim, decât despre congregațiuni considerate într'un mod general, și nu de cutare ori cutare membru în particular. Ne rugăm să nu se înșele cineva asupra înțelesului expresiunilor noastre.

Trebuie să deosebim, în toate congregațiunile, principiile de acțiune, conducerea, spiritul de corporațiune al membrilor, cari o alcătuiesc. Printre aceștia din urmă, întâlnim și de aceia, cari, individualmente, sunt demni de toată stima și respectul; dar, fiindcă ei toți au renunțat cu desăvârșire la voința lor, și cum ei lucră d'avalma sub impulsivitatea spiritului de congregație, ei sunt în stare să-și dea concursul la cele mai rele rezultate, cu toate că ei personal au intențiuni bune. Noi am întâlnit foarte mulți oameni, cari voiau să judece congregațiile după oarecari individualități vrednice de cinste. A raționa astfel înseamnă a se înșela grozav. Individul, în congregație, nu valorează nimic; spiritul general e totul. Ori, acest spirit este cu atât mai deplorabil, cu cât el speculează, chiar și cu cutare ori cutare bun particular, pentru a obține rezultate rele. Așa, că el face chiar și din bine un element al răului. Membrii virtuoși nu sunt, în congregație, decât niște instrumente *pasive*; ei pot munci în aparență la o operă bună, dar scopul definitiv este totdeauna *interesul congregației*.

Acesta este sistemul foarte simplu, care-i aplicat în toate corporațiunile de bărbați și de femei: fiecare membru este un șurub al mașinei; fiecare șurub funcționează în sfera, unde este așezat; el funcționează orbește, *în virtutea sfintei supuneri pasive*; activitatea lui nu-i aduce nimic, pe seama lui; tot ce el câștigă pe urma ei, merge la congregație și toate șuruburile sunt dispuse în așa chip, că fiecare aduce cât e mai mult posibil. Izvoarele de câștig sunt: 1° guvernamentele, comunele, administrațiile, căroro li se liferează, *ieftin*, funcționari pentru așezămintele de instrucțiune sau de binefacere; 2° persoanele bogate și caritabile, cari au voința să-și lege numele de anumite instituții bune și folositoare, și cari încredințează conducerea acestora congregațiilor; 3° societățile de propagandă, cari împart între olaltă fondurile, pe cari le-au adunat; 4° săracii cu duhul, pe cari știe să-i câștige cu viclenie, să-i strângă, corpuri și averi; 5° stabilimentele *gratuite* însăși, pe cari ei le știu face să producă venit, cu ajutorul a o mie de mici afaceri.

Prin toate aceste mijloace, congregațiile devin bogate în scurtă vreme și cercul lor de acțiune se lărgeste. Binele nu este deci pentru ele decât *un scop secundar*; scopul lor de căpetenie

îl formează interesul lor. Iată pentru ce rezultatele lor pentru religie sunt aproape zero, și că singurul rezultat pozitiv, pe care îl dobândesc este sporirea averilor lor. Acesta este secretul activității lor, pe care lumea ar vrea să-l dea — bun înțeles înșelându-se — drept o dovadă de spiritul apostolic al bisericii romane. Aceasta activitate e cuprinsă în congregațiuni; scopul ei și mijloacele ei n'au nimic în ele apostolic, și binele care este mobilul ei aparent, nu-i în fond, decât *un mijloc* pentru a se îmbogăți.

Considerând astfel lucrurile în trista lor realitate, oricine poate înțelege fără greutate, pentru ce această activitate a congregațiilor religioase este sterilă în ce privește religie. Ele au în mâna lor conducerea aproape a întregii tinerimi, și copiii ies din școlile lor îmbibați de spiritul ireligiozității și al necredinții; ele au condus așezămintelor de caritate, și populațiunile, pe cari ele au chemarea să le ușureze, sunt pătrunse — față de dănele, de o ură și o repulsiune invincibilă; ele pătrund în sânul tuturor familiilor prin membrii, cari sunt uneori virtuoși și respectabili, și prietini lor sunt în minoritate, până și 'n familiile religioase; ele ajută, cel puțin în aparență, clerul parohial, în toate funcțiunile diregătoriei și cu toate acestea; ele trimit pe membrii lor cei mai harnici să predice păgânilor credința, și păgânii nu îmbrățișează Evanghelia; ele pătrund în bisericile creștine despărțite de cea a Romei și ele nu știu s'aducă cu sine, decât turburarea și intoleranța cea mai necreștină.

Dacă, după cum voește Domnul nostru Isus Hristos, *trebuie să judecăm pomul după roadele sale*, ce idee putem avea despre activitatea bisericii romane sau mai curând a Congregațiilor religioase din aceasta biserică? *Un pom bun, zice Mântuitorul, roade bune face, un pom rău roade rele face.* Cari sunt roadele activității romane? Necunoașterea religiunii și necredința la ea acasă; intoleranța și fanatismul în celelalte biserici creștine; nesuccesul aproape complet și ura față de Evanghelia la popoarele necredincioase. Iată rezultatele generale.

Cât pentru cele ce privesc congregațiile înșiși, cari sunt centrele de activitate, rezultatele sunt: iubirea exagerată a bunurilor din lumea aceasta; orgoliul, un spirit satanic, care pune la

contribuție binele însuși și virtutea în vederea roadelor rele, pe cari le produc.

Activitatea romană nu este așadară acel spirit apostolic, de care trebuie să se însuflețească adevărata biserică, și lucrările modeste și desinteresate ale bisericii ortodoxe au de o mie de ori mai mare preț înaintea lui Dumnezeu, decât mișcările febrile ale congregațiilor romane.

Noi nu voim să zicem, totuși, că biserica cu adevărat *catolică* n'ar trebui să se arete mai activă. Noi știm țineă cont de toate considerațiunile juste, și nu suntem într'atâta de orgolioși încât să pretindem a învăța pe aceia, pe cari — din datorie și din convingere — îi considerăm ca pe stăpânii și păstorii noștri; exprimăm deci simplaminte o dorință, ce ni-o inspiră respectul și devotamentul ce avem pentru adevărata biserică a lui Isus Hristos: anume, ca ea, cotinuând a păstori — din predilecție, turma sa aleasă, să se cugete asemenea dumnezeescului păstor, *la oile rătăcite ale casei lui Izrail*. O ce fericită zi, aceea, când vom vedea adevărata biserică a lui Isus Hristos, constatăndu-și existența ei în mijlocul popoarelor occidentale, răspunzând, prin credința ei curată, prin ocârmuirea ei divină, prin liturgia, prin instituțiunile sale apostolice, insultelor, al căror obiect este ea din partea fanaticilor, cari nu o cunosc, a ignoranților cari îndură jugul prejudiciilor! O prea fericită zi va fi aceea, în care vom vedea înălțându-se biserici ortodoxe în sânul aceluia romanism, într'atâta de mândru de falsa sa catolicitate! Atunci ce de creștini buni își vor deschide ochii la lumină! Cum va scântei adevărata biserică de o vie strălucire în ochii tuturor! Noi nu dorim pe seama adevăratei Biserici propaganda iezuitică, această contrafacere nedeamnă a spiritului apostolic; ea n'are trebuință decât să-și ridice glasul asemenea apostolilor, pentru a fi ascultată. Nenumăratele viclenii ale spiritului de partidă ar fi nedemne de dânsa. Facă ea numai să i se audă glasul, și nu peste mult ea va număra în biserica occidentală o grămadă de *uniți*, pe cari ea nu-i va fi câștigat cu vârful sabiei, dupăcum Roma și i-a supus pe ai săi, ci cari vor veni la ea din convingere și cu iubire.

După Guettée.

Wladimir.

RELIGIUNEA ȘI FORMAREA VOINȚII.

Revelațiunii divine se supune numai acela, care *voește* să creadă. Pentru vrednicia de credință a revelațiunii supranaturale vorbesc, ce e drept, argumente puternice — dar pentruca să o primească cineva nu e destul să aibă numai o privire limpede în acele argumente, ci trebuie să le accepte și cu voința. Abia atunci când voința, atinsă de suflul grației divine poruncește minții să primească cuvântul lui Dumnezeu cu încredere deplină, abia atunci spiritul omului se pleacă la ascultarea credinții în adevărul cel etern și își mărturisește crezul său religios.

Voința are să valorizeze adevărurile de credință în viața practică și deaceia ea trebuie întărită prin grația divină, ca astfel să poată duce la îndeplinire poruncile lui Dumnezeu; ea are să apere credința de dușmanii care s'ar putea ridica mai târziu contra ei, din lăuntru sau din afară.

Dacă credința creștină a prins odată rădăcină, dacă s'a prefăcut — cum se zice — în carne și sânge, atunci ea răsplătește voința înmiit pentru serviciile ce i-le-a adus.

Un bărbat care stă departe de biserică, pedagogul francez *Iuliu Payot*, în precuvântare la cartea sa «L'éducation de la volonté»¹ îi dă credinței următorul testimoniu splendid: «In veacul al 17 și 18-lea stăpâneă religiunea creștină spiritele, fără ca să-i fi putut discuta cineva aceasta supremație. Puterea de care dispune biserica, această incomparabilă educatoare de caractere, poate orienta pe deplin viața credincioșilor».

La tot cazul se rentează ca să aducem argumentul pozitiv, conform căruia acel om care se lasă în toate ale sale călăuzit de credința creștină, este ridicat din partea ei la culmea voinței ome-nești, iar acțiunilor sale le împrumută unitate, tărie și siguranță. Însă înainte de aceasta avem să delăturăm o controversă.

Sunt mulți oameni cari nu aparțin creștinismului, — ei însă sunt aplicați a concede că credința creștină dispune de idealuri înalte, de o mare putere de motivare și oferă ajutoare efective. Se înțelege că dogmele creștinismului sunt pentru aceștia fantazii și speculațiuni sau cel mult formațiuni ale unei desvoltări religioase naturale, iar poruncile dumnezeiești sunt numai niște con-

¹ Tradusă în românește de Pandelea.

cepțiuni igienice și sociale. Efectul rugăciunii ar fi — după ei — ceva curat psihologic, iar unde e vorba de oarecari rezultate extraordinare, acolo trebuie să fie la mijloc autosugestiunea.

În concepțiunile acestea vedem noi exprimate ideile modernismului celui mai cras; ele sunt așa de vechi ca și raționalismul, care e frica de supranatural și însaș contestarea supranaturalului. O astfel de concepție este însă nu numai pentru creștin neadmisibilă, ci pentru fiecare om cu judecată sănătoasă. O țintă deamă de omenime poate stipulă numai adevărul, tărie durabilă de motivare are numai adevărul, adevăratul ajutor ni-l oferă numai adevărul. În momentul când însă ținta dorită ni se prezintă numai ca o «fata morgana» a fantaziei, când motivele se dovedesc ca simple închipuiri sau minciuni, când ajutorul promis se dovedește ca sugestiune străină sau ca autosugestiune, atunci năzuința după respectiva țintă încetează. Recunoștința se preface în ură și mânie contra înșelătorului străin, iar voința începe a fi stăpânită de antipatie și supărare, de lipsă de energie și descurajare. Prin iluzii și înșelăciune nu se poate forma o voință, a voi să conduci pe alții prin neadevăr este o crimă contra naturii omenesți și contra Creatorului ei. Minciuna nu aduce binecuvântare. Cine recunoaște deci că credința bisericii noastre aduce cu sine binecuvântare adevărată și durabilă pentru neamul omenesc, pe acela adevărul și dreptatea nu-l vor părăsi.

Convingerea creștinului despre adevărul cel neclintit care-l conține credința sa, este întemeiată pe bază solidă. Pentru că biserica este opera Fiului lui Dumnezeu, iar învățătura ei este învățătura lui Hristos. Dumnezeu i-a imprimat acesteia sigilul minunilor sale. De aceea biserica e în stare de a ne oferi pentru adevărul sfintei noastre credințe o siguranță ca și care nici o școală filozofică și nici o academie științifică nu e în stare să ne ofere. Astfel se poate explica tăria și vioiciunea convingerii cu care e înzestrată credința creștină. Din aceste motive, adevărurile de credință au pentru noi viață și putere; de aceea ne pot ele mișca și entuziasma. Idealurile lor sunt adevărate, speranțele lor nu ne înșală, iar grația care se revarsă prin sacrameente este cu adevărat putere dumnezească.

Filozoful Payot propune ca țintă finală pentru formarea voinții: provocarea de năzuinți mari și încordate, cari au apoi

să se îndrepte spre unul și acelaș scop. Profesorul de medicină *Lille* zice în opul său «*Traitement de la volonté et la psychothérapie*»: «Cultivarea acelei puteri, prin care reușim a pune în mișcare acțiunile noastre și prin care mărginim sfera stimulului vital mehanic și imperiul capriciilor, apoi extinderea dominațiunii spiritului asupra tuturor energiilor cari izvoresc dintr'ânsul, într'aceasta constă arta de formare a voinții. Omul dispune de voință în măsura în care se știe eliberà de sub conducere străină și își subordinează stimulul vital, care se manifestează în internul său propriu».

În legătură cu expunerile noastre de până acum de sine ni se impun două întrebări: Ce garanție ne oferă credința creștină spre a ne conduce ea la deciziuni conștii, energice, nobile și înalte? Cum sprijinește ea voința la îndeplinirea deciziunilor sale?

I. Credința creștină și voința.

1. Oricare voință își ia începutul dela afectele de conplăcere sau displăcere, cari se desvoaltă într'ânsa, îndatăce i-se prezintă din partea minții ceva ca bun sau rău. Noi nu putem rămâne nepăsători față de ceea ce promovează interesele noastre, ne ajută și ne cauzează bucurie, întocmai dupăcum nu putem stă nesimțitori față de ceea ce ni-se pare ca rău, ne deosește, amărește și ne amenință cu supărare.

Aceste afecte antecedente, cari se nasc în voință: iubirea și ura, dorința și scăparea, bucuria și supărarea, speranța și deseperarea, curajul și frica sunt cei dindâi motori ai voinței omenești. Ele sunt achtiările dorinței după fericire, înăscute fiecărui om. Dela acestea depinde ca copilul deja de timpuriu să fie informat și despre *bunurile spirituale*, pentruca afectele voinții să fie cât mai curând îndreptate spre tot ce este bun, măreț, nobil și în conformitate cu demnitatea omenească. Deoarece nu totul este aur ceea ce lucește și nu tot ce ne atrage aduce binecuvântare.

Aici ne amenință un mare pericol. Anume: bunurile și relele sensuale, cari nu există ca atari în raport cu corpul, iar pentru suflet n'ar avea loc — pășesc în frunte, luând în vieța multor indivizi terenul cel mai extins, se anunță cu sgomot și exercită — prin mulțimea plăcerilor, cari le promit sau a durerilor, cu cari amenință — o influință puternică și hotărâtoare. Bunurile

mai înalte, spirituale, de multeori abia apar pe orizont și iau cu mult mai rar ființă concretă, care să ne captiveze prin farmecul ei.

Credința creștină preîntâmpină acest pericol îndată la început. Aici copilul începe deja în brațele mamei sale a fi instruit despre cunoașterea lui D-zeu Tatăl «făcătorul cerului și al pământului», aude despre Mântuitorul, despre Preacurata Fecioara Maria-Maica Preabunului Isus, despre îngeri și sfinți. Aceasta este lumea adevăratelor frumseți și bunuri, care diferă de lumea cea sensuală. Totodată copilul începe a cunoaște și un rău, pe care-l urăște, de care se teme și fuge, despre care pământul nimic nu-i spune. Acest rău e păcatul, adică neascultarea de poruncile d-zeești. Apoi el învață a distinge tot ceea ce e sfânt, frumos și plăcut înaintea lui D-zeu. — Aceste idei iau ființă concretă prin crucea și icoanele cari se află în casele creștinilor, cum sunt de ex. icoana Mântuitorului, a Păstorului celui bun, a Sf. Fecioare Maria, a îngerului păzitor.

Sfera aceasta se mărește apoi prin impresii câștigate în sfânta biserică, așa că o lume nouă își face intrarea în ochii și urechile copilașilor, făcându-și drum la sufletul lor — cu deosebire prin farmecul sărbătorilor noastre. Prin exemplele părinților buni și evlavioși, a fraților dragălași, copilul începe a simpatiza și îndrăgi cugete și închipuiri religioase, apoi din propriu îndemn ridică mânuțele sale pentru rugăciune, spre a mulțumi și laudă pe D-zeu, spre a-l ruga pentru ajutor, tocmai dupăcum face tatăl, mama și frații lui.

La tot cazul trebuie să ni-se recunoască, că copilul ajunge astfel mai repede și mai sigur la o educațiune morală, decât fiind lăsat de capul lui, sau când în juru-i stăpânește o atmosferă întunecoasă și imorală. Plăcerea și simpatia pentru tot ceea ce e frumos, curat, sfânt și drept, se desvoaltă mai bine acolo, unde razele iubirii divine zimbesc deasupra copilașului, iar exemplul atotputernic al unui părinte bun, al unei mame religioase influențează cu deplin succes asupra inimei de copil. Dacă fiecare băiat ar avea norocul de a cunoaște și de a iubi pe D-zeu atât de timpuriu, noi nu am afla atât de mulți oameni indiferenți în privința religioasă-morală, atâți criminali de vârsta cea mai variată, taxați din partea medicilor și a antropologilor la categoria nebulilor morali, neaflându-se altă explicare pentru tâmpenia religioasă și răutatea lor morală.

Cu cât ajunge omul la o desvoltare și maturitate mai înaltă, cu atât mai mult voința lui trebuie să fie mai conștie și mai spontană, deosebindu-se de afectele cele simple și începătoare. Omul trebuie să învețe de a-și propune astfel de scopuri, la a căror executare are de a se folosi numai de mijloacele cele demne și compatibile cu poziția sa. O voință deamnă de om are lipsă de ordine. Nu e posibil de a avea și de a gusta toate, — dar nici nu merită toate lucrurile ca să ne alipim cu inima de ele în mod egal. Trebuie deci a fi în clar cu aceea că, pânăcând un lucru e pentru noi absolut indispensabil sub toate raporturile, pe atunci altul are pentru noi numai o valoare condiționată, relativă.

2. Intre bunurile spirituale superioare, pe cari credința noastră ne învață a le cunoaște de timpuriu, se distinge mai ales unul: învățătura despre existența lui Dumnezeu. Catehismul răspunde la întrebarea «*Care e scopul nostru pe pământ?*» prin următoarele: «*De a cunoaște pe D-zeu, a-l iubi, a-i sluji și prin aceasta a ne face părtași de fericirea cea vecinică*». Numai puțini oameni sunt capabili de a ști ce psihologie profundă, ce înțelepciune cerească se cuprinde în aceste puține cuvinte și ce binecuvântare exprimă ele pentru voința omului. Ele conțin orientarea sigură a voinții omenești în drumul spre ținta cea unică, ultimă, neschimbabilă, dar și atofericitoare a vieții. Știința poate ștudia, scrută și cercetă, dar ea nu va putea afla ceva mai bun și mai sublim ca aceste simple cuvinte. Ele vin tocmai dela Acela, care a creat natura omenească și o cunoaște astfel în mod absolut și exact.

Vieața omenească trebuie să aibă un scop, altcum nu se merită a o trăi; la capătul ei trebuie să întrezărim un bine, care poate fi ajuns de cătră toți oamenii, care nu formează un privilegiu pentru clasa favoriților, un bine care poate fi câștigat în toate locurile, în toate timpurile și între orice împrejurări; o țintă supremă, dela care nu se poate merge mai departe, care nu mai poate fi subordinată alteia, care procură unitatea pe seama vieții și e capabilă a împlini definitiv toate dorințele vieții omenești. Și *acest scop este unicul D-zeu*. El este ținta spre care peregrinăm, în a cărui posesiune vom fi pururea fericiți. Tot ce stă în conexiune cu această țintă este de valoare, apară acel lucru oricât de mic și nesimpatic. Ceeace nu conduce spre ea, n'are nici o valoare, de ar fi acesta un lucru propagat de pe toate tribunele,

de ar fi vestit în toate colțurile stradelor, în sunetul cântecelor și al muzicei.

În cuvintele catehismului ne este dat totodată și un puternic motiv care ne determină ca noi din îndemn propriu să ne îndreptăm cursul vieții noastre spre ținta aceasta. E singura, cea mai mare și deplina noastră fericire, iar dorința după fericire este ultimul îndemn a oricărei voinți omenești. O mare greșeală comite tot celce nu-și caută fericirea sa acolo, unde este de aflat, adică la D-zeu. Toate bunurile lumii și onorurile ei, — între cari e a se socoti știința și arta, — nu stâmpără setea omenimei după fericire. *D-zeu este adevărata lozincă*. Deasemenea există numai un unic rău, iar acesta este tot ceace ne poate despărți de D-zeu: călcarea poruncilor sale, păcatul. Orice cultivare a voinții trebuie să stagneze, dacă pe D-zeu — singura țintă mare a vieții — nu-l avem totdeauna înaintea ochilor. Iar «erravi» după multe căi rătăcite însemnează adeseori totodată și moartea voinții.

3. *Noi avem să ne croim calea vieții în această lume* cu zile senine și întunecoase, cu bucuriile și năcazurile ei, cu plăcerile și durerile ei. *Credința ortodoxă este aceea care ne arată și aici drumul cel neted*, pe care umblând vom fi scutiți de multe greutăți. Profeți cari s'ar angajă să ne conducă s'ar afla destui. Aici sunt *epicureii* cu sfatul lor de a ne aruncă în vârtejul poftelor sensuale, de a culege toți trandafirii și de a sorbi până în fund fiecare păhar. Despre veninul ce-l conțin toate acestea, ei însă nu ne spun nimic. Institutele de corecțiune și cele de alienați, închisorile gem de jertfele acestora.

Dincoace stau *pesimiștii* și strigă: vieța omenească nu merită să fie trăită, iar unii din ei nimicesc — prin propriile acțiuni, — predicile lor cele mai frumoase despre neimportanța plăcerilor lumești.

Dincolo *stoicii* trâmbiță valoarea resignațiunii mute, a răbdării și suferinții, liniștea de mormânt a unui suflet stoic în care au murit toate afectele. Există oameni cu punga plină, cari au locuințe confortabile, venite admirabile și mese abundante; cântecile lor fac asupra sărmanului lucrător o impresie ciudată, voința însă nu li-o schimbă.

Deodată *credința își aruncă lumina sa asupra acestei creaturi*, și iată cum, *ea capătă altă față*. Toți aceștia apar acum

deodată în drumul de pelerinaj spre patria cea eternă. Toată făptura e în mod admirabil *întocmită* și bogată în mijloacele de a cunoaște, iubi și sluji lui D-zeu. Bogățiile și plăcerile sensuale ș'au pierdut mult din splendoarea lor orbitoare, și multe pete se pot observa în jurul lor; suferințele însă apar acum iluminate în aureola cerească a crucii. Acum viața lumii acesteia prinde a a avea un rost, deoarece ea e numai calea spre patria eternă.

Alegerea carierei respective a meseriei e la tot cazul de mare importanță în viața indivizilor. Bucuriile și durerile lumii acesteia, lucrul și oarele de repaos, săptămâni amare și sărbări vesele își au locul lor. Abia aici înțelege omul rostul voinții sale. Poruncile divine și datorințele stării ne arată cărarea cea dreaptă prin labirintul vieții lumești. Nu lipsesc nici motivele pentru cari bucuriile trimise de D-zeu să le gustăm și folosim cu mulțămیتă, nici îndemnurile la jertfe și lipsuri, cari oară de oară sunt reclamate la împlinirea datorințelor. Frica de păcat, iubirea de D-zeu, exemplul Mântuitorului, o privire spre crucea Lui, toate acestea au — pentru celce se interesează serios de credința sa — o putere convingătoare, care e deajuns pentru toate pretensiunile, pe cari ni-le face viața. Istoria martirilor ne este cel mai bun martor pentru toate acestea.

Am fi dovedit astfel, cumcă credința ortodoxă dispune per eminentiam de puterea de-a aduce la continuă importanță imperativul categoric «*eu voesc*», care e totdeauna pe deplin orientat asupra scopului propus și care formează începutul oricărei acțiuni sau creațiuni demne de starea genului omenesc. Credința adevărată e nu numai în stare de a face aceasta, ci ea în mod natural tinde mână de ajutor fiecărui individ, care se lasă condus de ea.

Nu există o altă învățătură care în privința aceasta i-ar putea fi asemenea. Ea ne deschide calea spre eroism și spre sfințenie. Acaastă convingere ni se va întări și mai mult, dacă vom asemăna activitatea voinții celei conduse de credința adevărată.

II. Voința activă luminată de credință.

Este un privilegiu al Dumnezeirii, că pentru dânsa noțiunile: voință și lucrare, hotărîre și executare nu se pot cugeta separat una de alta. Pentru noi oamenii însă, voința nu e totodată și lucrare, iar executiva este rezervată altor forțe. Aici au de a

intră în acțiune mintea, inima, memoria, fantazia, sensurile, precum și puterile corporale. Cu cât scopul propus e mai cuprinzător și mai anevoios, cu atât mai multă forță avem de aplicat, cu atât mai mult timp ni se cere la executarea lui. Hotărîrea principală reclamă în decursul timpului — conform schimbării împrejurărilor — o serie de alte hotărîri particulare, cari se ocupă cu mijloacele concrete ducătoare la scop. De ex. alegerea carierei sau a meseriei, pregătirea pentru acestea, împlinirea conștientioasă a oficiului caracterizează marile etape ale vieții indivizilor.

Cine cugetă la timpul studiilor, respective la timpul de pregătire pentru cariera sa, examinând piedecile cari i-s'au pus în calea ajungerii scopului său și cari amenințau a deveni periculoase, acela va concede că *voința* lui a avut de isprăvit un lucru nu prea ușor, până când a putut ajunge la ținta propusă. Fantazia neliniștită trebuie readusă dela visările și preocupările ei și trebuie înjugată la lucru, pentruca ea să poată procura material suficient și potrivit pe seama minții; *voința* trebuie să înfrâneze poftele și dorințele sensurilor — incomode studiului serios — câștigându-le după putință pe seama intereselor proprii, în direcție folositoare. Ea trebuie să stoarcă anumite renunțări la plăcerile și distracțiile cari și-le permiteau alți colegi.

La munca necesară spre îndeplinirea unor hotărîri *voința* are zilnic și în fiecare oră două datorințe. Ea are să influințeze asupra celorlalte însușiri, îndemnând și cărmuind deodată, pentru de a putea ajunge la ținta propusă.

Ea va interveni și pentru de a tempera, regula și de a opri atunci când o însușire se îndreaptă spre ținte străine sau în acțiunea sa devine prea grăbită și pripită, și prin aceasta periclitează acțiunea care tinde spre scopul prefipt. Omul trebuie să renunțe la multe lucruri, cari pentru sensuri ar fi plăcute și trebuie să admită și unele neplăceri.

Stăpânirea de sine, răbdarea și inițiativa sunt trei cerințe zilnice, pe cari vieța le cere înainte de toate dela noi. In cele următoare vom vedea cât de energetic să întrerupe religiunea creștină pentru *voința* conștientă și ce ajutor mare îi ofere.

1. *Abstine.* Stăpânirea de sine este prima și ultima regulă pentru ducerea unei vieți morale. Conviețuirea socială, promo-

varea sănătății trupești și sufletești, a demnității noastre omenești și a păcii sufletești pretind stăpânirea de sine.

Celce nu e dedat din tinerețe a se stăpâni pe sine, acela nu poate ține pas cu cerințele vieții: Un astfel de om sau va trebui ca la vârsta bărbăției să repareze pe lângă mare oboseală ceea ce mai înainte a întrelăsat sau el va ajunge foarte curând la ruina spirituală, morală și corporală. Ar fi foarte târziu de a începe cu abecedarul vieții morale d. e. după 2—3 ani de universitate. Din oamenii aceia cari niciodată nu s'au obișnuit a se stăpâni pe sine și a-și impune un obligament sau o jertfă, se recrutează marele număr al celor lipsiți de orice voință deamănă în viața de toate zilele.

Un copil care a avut norocul de a fi educat în sânul familiei sale după principiile fundamentale ale bisericii noastre, va fi deja de timpuriu obișnuit cu stăpânire de sine. Și ceea ce e mai important, unui băiat născut din părinți credincioși această renunțare nu i se pare ca o constrângere, ci ca ceva de sine înțeles, ca ceea ce fiecare om cinstit face, ca o abatere dela ce e urît și păcat, ca o sfântă poruncă a lui Dumnezeu.

Stăpânire de sine predică porunca a 6-a, care ne interzice de a face loc în inimile noastre mâniei, urii și răsbunării; reținere predică a 7 și a 10-a poruncă, cari cer curățenie și condamnă poftele necurate. A 8-a poruncă îngrijește proprietatea deaproapelui, iar a 9-a se face apărătoarea onoarei lui. Față de pofta nesațioasă după bunurile pământești, porunca 1. bisericască ne îndeamnă la sărbarea Duminecii, spre a ne putea dedica cu totul serviciului și preamăririi lui Dumnezeu; și în fine la post ne atrage atențiunea a 2-a poruncă bisericască.

E imposibil deci să păzești credința ortodoxă, fără să înveți totodată stăpânirea de sine. Deoarece copilului respective tinărului i se predică pretutindenea: «poftele tale nu sunt demne pentru tine; tu să le stăpânești», stăpânirea de sine se va preface în o obișnuință zilnică, care e plină de fericire. Incepând deci anii grijii și a muncii serioase, jertfele cari se pretind dela bărbatul și soția ortodoxă, nu le vor fi insuportabile, așa cum îi sunt acestea unui copil mare crescut și desmierdat de mamă-sa, care nu cunoaște încă poruncile divine, nu-și știe încă datorințele, ci urmează totdeauna numai capriciilor sale.

Dealtfel biserica nu se apropie de noi cu un rece și categoric «tu trebuie». Ea știe a ne face jertfele mai ușoare și mai dulci prin aducerea aminte de răsplătire: «Tu nu sameni și nu jertfești înzadar, căci toate ți-se vor răsplăti ție înzecit». D-zeu e bogat în generozitatea lui. Credința ortodoxă nu se mulțumește cu atât, ci ca totdeauna ne pune înainte icoana Mântuitorului suferind și răstignit. Bindecuvântarea credinții aduce cu sine că în timpul luptelor grele, când plăcerile senzuale, câștigul material ne atrage în mod seducător, ne apar alte icoane mai nobile, mai curate și mai sfinte, spre cari sufletul se poate întoarce cu mai multă încredere și speranță. Mulți oameni tineri decad, fiindcă în orele libere cugetele lor se ocupă numai cu plăceri și poftes josnice, iar ceva mai sublim și mai nobil ei nu cunosc. Cât de bine e, dacă cuvintele serioase și iubitoare ale Domnului și Învățătorului nostru ne apar atunci ca buni admoniatori, dacă ni-se arată și ni-se aduc pilde din sfânta Scriptură, din vieța sfinților, dacă rugăciuni pătrunzătoare ne vin spontan pe buze, iar sufletul înfricoșat rostește: «Doamne ajută-mi, că mă mistuesc», dacă cuvintele sfinților părinți: «Ceeace noi prin darul lui D-zeu am putut, de ce nu și tu?», cari l-au scăpat odinioară și pe fericitul Augustin, ne sună în urechi.

Da! *Prin darul lui D-zeu!* Aici zace deosebirea între sistemele filozofice și religiunea creștină. Acelea predică voinții renunțare și jertfe, însă nu-i dau puterea de rezistență necesară. Frumoasele tablouri despre virtute devin tot mai palide la privirea farmecului îmbătător, ce-l oferă păcatul. Conștiința despre răsplată bogată, care ne-o procură stăpânirea de noi înșine, amuțește la cântecul de sirenă al unui mediu vesel și seducător. *Numai biserica ne promite ajutorul lui D-zeu și ne conduce la izvoarele grației sale.*

Ea nu ne înșală cu vorbe frumoase despre puterea voinții și despre învingerile energiei omenești asupra tristei experiențe zilnice. Biserica ne spune limpede: voința omenească e slăbită, fără grația divină omul nu e în stare a face din destul nici legii naturale; fără ajutorul ei noi nu putem rezistă ispitelor cari dau preste noi. Creștinul care ține corect la credința sa, e pus în poziția de a fi scutit de desiluzii, înaintea cărora omul gândește că poate opune rezistență tuturor obstacolelor și pericolelor, deși

îndatăce se ivește primul caz grav, constată că e lipsit de energie și voință.

In conștiința propriei sale slăbiciuni, creștinul însă caută întărire la D-zeu prin rugăciune și împărtășirea cu sfânta Cuminectură. De aici primește el grația de a fi curat și nepătat în cugețele sale, blând și iubitor față cu cei din jurul său, drept față de fiecare om și fără a fi gelos față de aceia, cărora le surid bunurile fericirii pământești sau cari nu se lipsesc de nici o plăcere lumească. El privește la neajunsurile și jertfele, cărora se expun unii pentru bunurile acestei lumi și zice cu apostolul: «Ceice se pregătesc pentru cursă¹, ei o fac aceasta spre dobândirea cununii care se veștejește, noi ne silim însă ca să luăm cununa cea neveștejită».

Dar această «renunțare», această veșnică predicare a abnegațiunii nu e oare în stare de a îngropă toate bucuriile și prin aceasta a nimici unul dintre factorii principali ai voinții și astfel a face să dispară orice plăcere de muncă și orice energie a voinții?

Părerea aceasta se bazează pe o neînțelegere. Căci credința bisericii noastre nu oprește absolut orice bucurie lumească, cu toate plăcerile ei, ci numai pe acelea cari vin în contrazicere cu legea divină. Cine ar putea afirma cu toată seriozitatea cumcă legea morală creștină (ne) oprește de a ne delecta și bucura de toate câte sunt opera lui D-zeu, de a iubi tot cece e lumină, cece e frumos? Din contră *avem voie să ne delectăm și bucurăm de frumsețile create de D-zeu, de cântecul paserilor și de parfumul florilor, să ne delectăm la arta picturii, sculpturii și muzicii, să ne inspirăm de toate, câte spiritul și mâna omenească le-a făcut frumoase și impozante spre preamărirea lui D-zeu.* De toate acestea să ne bucurăm, laudând și binecuvântând pe Tatăl cel ceresc. — Oare n'a fost *biserica* totdeauna *protectoarea artei*? Nu i-a deschis ea acesteia larg porțile sale? E cunoscut doar la sfinții bisericii spiritul profund și înțelegerea lor pentru natură. O adevărată bucurie încolțește acolo unde incompatibilitatea și uriciunea morală poate fi delăturată; ea e însă total sugrumată în atmosfera îmbăcsită și veninoasă a unui sentimentalism pustiitor. Din stăpânirea de noi înșine răsar izvoare de bucurie. D-zeu nu e nici aici aspru față cu prietenii Săi, — cele mai vesele suflete

¹ Un exemplu luat din Autologia greacă.

cărora bucuria li se poate ceti din ochi, sunt acelea cari iubesc pe D-zeu. Fiindcă din iubire țîșnește bucuria și aceasta face vieața dulce și ușoară.

2. *Sustine*, supoartă, *rabdă*. Aceasta e a doua condițiune, care răsună de pretutindenea în univers. Cruda realitate, interesele îndreptățite ale altora, dar nu mai puțin binele și liniștea proprie, pretind ca noi să suportăm neplăceri și să luăm sarcina zilei asupra noastră. De regulă lucrul serios nu se poate execută fără osteneală. Natura își urmează cursul ei, dar poruncile divine nu vor încetă acolo, unde încep greutățile. Unde este lucru, acolo avem de suportat; iar unde masse de oameni vin în atingere unele cu altele, nu e de mirare dacă ici-colea se întâmplă și ciocniri.

Și aici observăm noi înțelepciunea pedagogică a sfintei noastre credințe, atențiunea cu care ea ne tratează. Căci ea nimic nu acopere dinaintea ochilor noștri sufletești, nimic nu retace. Nu ne promite o vieața comodă, fără năcazuri și dureri, fără osteneli și neplăceri. Cine știe că el în vieața n'are să aștepte numai roze, acela nu se va miră dacă dă și de spini, și acea voință este mai bine instruită pentru vieața, care de timpuriu se așteaptă la greutate, pregătindu-se la suportarea lor, înarmându-se cu răbdare și curaj. Scumpa noastră credință ne spune de timpuriu: «Fi-ți blânzi și smeriți!» Chiar Mântuitorul ne vorbește despre *un jug*, care va fi pus pe umerii noștri, despre o povară, chiar de *o cruce*, care avem să o purtăm, dacă voim și dorim să fim învățaceii Lui.

Stoicii voiau să ajungă la aceasta, omorînd în sine orice manifestare a afectelor și încercând a propagă o totală nepăsare față de suferințele și neajunsurile lumii.

Creștinismul ne arată cu totul alt drum. El nu cere dela noi un astfel de indiferentism față de suferințe, ceea ce ar fi o calitate contrară naturii, — ci el sfarmă ghimpele lor cel mai ascuțit, le face suportabile prin grația sa și în fine chiar ușoare prin iubirea Mântuitorului. Această *transformare* admirabilă și gloriificare a patimilor o *întâlnim* noi pretutindenea în *vieața sfinților*. Ei nu se fereau din calea ostenelelor și a lucrului onest, nu se fereau de suferințe, de batjocura și disprețul celor puternici, de boale și dureri. Și cu toate acestea crucea le eră lor ușoară și dulce. Baza și înțelegerea acestei *stări* zace ascunsă în *trei*

adevăruri însemnate: în *speranța într'o răsplată viitoare*, care le covârșește pe toate, în *cugetul la iubirea Mântuitorului răstignit* și în *credința unirii cu El în sfânta Cuminecătură*.

Adevărul despre răsplata veșnică delătură orice durere și chiar frica de moarte; adevărul despre iubirea nemărginită a Mântuitorului ne însuflețește; învățătura despre preasfânta Euharistie ne conduce la masa Domnului, — iar cu creșterea și promovarea vieții supranaturale se mărește puterea de rezistență, durabilitatea și tăria de a se opune ispitelor. Deși lumea e plină de brutalități, totuși e mai bine a muri în chinurile cele mai cumplite, decât a fi infidel Domnului... Adevărurile acestea și grația divină erau odinioară motorii dătători de putere chiar și copiilor, femeilor și moșnegilor pentru suferirea martirului.

Necredința religioasă însă vrea să prezinte lucrurile astfel ca și când fanatismul i-a entusiasmat pe martiri, iar autosugestiunea i-a făcut nesimțitori în fața durerilor. Să știe însă că *starea aceasta de nesimțire* este o excepțiune, iar unde o întâlnim la sfinții martiri ai sângelui — acolo cu siguranță nu este o urmare a propriei amăgiri, ci e a se privi ca *un dar Dumnezeesc*. În *actele martirilor* cunoscute în istorie nu aflăm *la creștini* urme de fanatism, ci o *fidelitate* și o *convingere* neajunsă a credinței, care nu provoacă, ci suferă cu răbdare, — nu aflăm însă nici autosugestiune care face să nu doară, dar în schimbul ei găsim frică omenească de chinuri, tremurul de conștiința propriei slăbiciuni, fiind acestea însoțite de voința de fier, de-a aduce ori și ce jertfă măreață lui Dumnezeu, apoi aflăm încrederea de granit că Domnul în ceasuri grele va trimite ajutorul Său. O privire spre cer sau spre chinurile veșnice, o privire spre lume și apoi un «înainte cu D-zeu» până la moarte... dându-și sufletul cu numele lui Isus pe buze. Aceasta tărie și-o câștigau ei prin rugăciune și împărțășire vrednică cu sfânta Cuminecătură. Căci pe timpul persecuțiilor creștinii se rugau cu deadinsul și fiecare se sileă de a se pregăti conștientios pentru ziua cea mare a răsplătirii.

Zilele persecuțiilor sângeroase au trecut. Lupte, ostenele și griji sunt însă și azi fiecăruia rezervate. Binecuvântarea credinții ortodoxe și puterea ce ne-o împrumută ea pentru purtarea zilnică a crucii ne umbrește și acum. Ajunge a indica trei puncte în favorul cărora vorbesc cifrele, anume procentul minimal al di-

vorțurilor la căsniciile curat ortodoxe, puterea de rezistență a clasei lucrătoare față de mișcările socialiste, care 'și are explicarea numai în credința aceeaia, — și numărul restrâns al sinuciderilor cari cad pe populațiunea ortodoxă. Constatările acestea se susțin, deși ortodocșii — cari în privința bunurilor materiale stau mai slab ca ceilalți — au nu arareori de suportat amar, griji familiare și sărăcie cu mult mai mare.

3. Al treilea cuvânt admonietor pentru vieată e: *aggredere*, a *inițiã*; inițiativă și îndrăsneală.

Aici e de a se aminti că, după un vechiu prejudiciu încă nefârșit, biserica ortodoxă ar fi dușmană progresului și inițiativelor importante. Acest reproș conține însă un groaznic neadevăr, precum se va putea vedeã din cele următoare.

Invățaturile credinței și ale moralei bisericești sunt un dușman declarat al oricărei leneviri. Ele declară munca de o lege divină, iar trândăvia ca începutul a tot păcatul. Cine nu lucră nici să nu mănânce. Ea pretinde anume muncă deplină și completă, nu numai de jumătate. Sf. Apostol Pavel scrie doar energicele cuvinte: «Celce nu poartă grijă de ai săi și cei ai casei sale, acela nesocotește credința și este mai rău decât un necredincios».

Dacă examinăm credința ortodoxă, vedem că ea e însoțită de un mare eroism, e o adevărată putere motorică, care nu se înspăimântă de nici o piedecă sau jertfă. Aceasta o argumentează toate țările, unde ea e în preponderanță, ba chiar și în țara noastră, unde am fost și suntem încă expuși atâtor vexatiuni, biserica noastră ortodocsă e întemeietoarea atâtor foculare de cultură. Ar fi însă o mare greșală de a pretinde ca ea să se intereseze de toată comoara, bunăstarea și comoditatea pământescă a credincioșilor săi. Procurarea unor izvoare nouă de venit, completarea tehnicei și a armelor, a confortului și a plăcerilor vieții nu sunt cele mai înalte năzuinți culturale și ele n'au fost încredințate bisericii celei adevărate a lui Hristos. Aceasta tinde la o cultură mai înaltă, care e capabilă de a conduce pe om la ținta sa eternă. *Cultură adevărată*, și perfect *creștină*, există numai acolo unde — pe lângă și peste năzuința după bunurile lumești, după plăceri nobile ale vieții, după știință și artă — *serviciul lui D-zeu ocupă o poziție predominantă*.

Intâia inițiativă pe care credința noastră o pretinde și trebuie să o pretindă este *împlinirea conștientioasă a datorințelor față de D-zeu*. Aceasta o poate fiecare ortodox și prin aceasta devine cel mai bun inițiator al culturii adevărate. Deoarece ea asigură încredere în acțiune și în purtare, asigură sfințenia căsătoriei, apără nevinovăția, tot atâtea pietrii fundamentale pentru baza prosperării poporului, care nu se măsură în prima linie după numărul fabricelor, mașinilor și a tunurilor vărsate anual, ci după stadiul de moralitate, de drept și de adevărată iubire omenească.

Acolo unde stăpânește conștienta împlinire a datorințelor bazată pe credință, acolo e asigurată bunăstarea masselor, întrucât aceasta depinde dela puterile omenești. Acolo vor încolți și vor crește toate sămințele bune și nobile, plantate naturii omenești din partea Creatorului ei. *Biserica ne chiamă și azi la tot ceea ce e bun și frumos prin cuvintele apostolului* cătră creștinii orașului Filippi: «În sfârșit fraților, câte sunt adevărate, câte sunt de cinste, câte sunt drepte, câte sunt curate, câte sunt foarte de iubit, câte sunt bine de auzit, dacă este vreo virtute și dacă este vreo laudă, — acestea să le cugetați». (Filip. 4, 8.)

Așadar tot ce e natural bun, de iubit, laudabil, ceea ce are nume bun înaintea lumii — presupunând că nu conține în sine vreun păcat — laudă și binecuvintează biserica și se bucură dacă fiii ei arată și pentru acestea o silință exemplară. Prin acestea inițiativa e cultivată și binecuvântată pe toate terenele științei, artei și tehnice.

Pentru inițiative avem lipsă de idealuri mari și de motive importante. Credința ni le oferă și pe acestea. Cuvintele apostolului neamurilor «*iubirea lui Is. Hristos să ne îndemne pe noi*» conțin în sine toate celelalte stadii ale ei, adică: iubirea pentru suflet, iubirea săracilor, a bolnavilor, a celor părăsiți, a orfanilor. *Toate acestea izvoresc din iubirea cătră Mântuitorul Cel răstignit*. Această iubire neadormită cătră Mântuitorul Is. Hr. însuflețeă pe *sfinții bărbați ai timpului patristic*, pe solii cei mari ai credinții. Bărbați ca sfântul părinte al ortodoxismului Atanasie, Vasile Cel Mare, Grigore de Nazianz, Grigore de Niza, Ioan Gurădeaur, fer. Augustin, precum și întreagă seria celor din timpurile următoare, erau de o inițiativă și destoinicie superioară. Cu cât mai superioară e inițiativa cea binecuvântată a acestor sfinți Părinți

și bărbați bisericești, decât cea a unui Napoleon, al cărui drum ne prezintă numai sânge și ruină. Acea inițiativă a lor nu eră un foc de paie, care trece repede și, fiindcă izvoră din iubirea lui Is. Hr., suferințele, ostenelele și strâmtorările nu o puteau nimici.

Unul dintre cei mai mari dușmani ai energiei voinții și a plăcerii de muncă e descurajarea, care are loc după ostenele și încercări zadarnice sau după rătăcirii propriu cauzate. În astfel de cazuri credința ne procură o mângâiere dublă. Sau că e vorba de un nesucces fără de voia și vina noastră și în acest caz creștinul ortodox știe că înaintea lui D-zeu e recunoscută întregă valoarea ostenelelor sale și astfel el n'are motiv de supărare. Sau că au avut loc greșeli și păcate și atunci îi este dată posibilitatea de a se ușoră de sarcina apăsătoare prin taina pocăinții, câștigând puteri nouă.

Dacă lucrul stă astfel atunci ni se poate face din partea neortodocșilor observarea, că între ortodocși nu ar trebui să se afle oameni slabi și fără voință. Aceasta deducțiune însă în mod logic e nebazată. Există o slăbiciune a voinții și o lipsă de voință care se derivă din slăbiciune corporală și boală spirituală. Credinciosul ortodox se poate îmbolnăvi întocmai ca și alți oameni. Dar pentru omul sănătos nu e suficientă orice credință spre a-și cârmui și conduce voința, ci el are lipsă de o credință vie. Cele mai frumoase cunoștințe ce le posede cineva, nu folosesc nimic, dacă nu și-le validează. Totasemenea binecuvântarea credinței va putea eși la iveală abia atunci, dacă ea află aplicare la singuraticile împrejurări și acțiuni. Adevărurile de credință au să ocupe locul de principii conducătoare pentru întreaga viață practică. Iar aceasta nici ortodocșilor nu li-e înăscută, ci aceia cari sunt necesitați a trăi într'o atmosferă străină trebuie să și-o câștige numai prin o ocupațiune spirituală în lucruri de ale credinței, prin meditațiune, prin exercițiu continuu și prin examinarea motivelor de cari să lasă ei conduși.

Pentru biserică nu e lucru dejositor, dacă indivizi slabi de voință și neputincioși caută adăpost într'ansa, aflând întărire în sfintele taine, iar la preoțime sfat și ajutor. Mântuitorul n'a întemeiat biserica exclusiv numai pentru eroii și mucenicii credinței. Dacă așanumiții oameni fără voință întră în sinul bisericii noastre, ei o fac aceasta nu fără oareșcare fond solid și oareșcare

bunăvoință. Căci la tot cazul e necesară voința pentru de a-și supune omul cu deplină conștiință mintea sa crezului complet ortodox. Ar fi ușor, dar ceva nesolid, efemer chiar, de a primi un articol de credință sau altul, care din întâmplare ne convine; *de a crede însă toate câte sunt revelate de Dumnezeu — plăcute sau neplăcute firii noastre — întreg crezul acesta cu toate apendicele sale, de a-l apăra în contra propriilor patimi*, aceasta cere multă tărie. Acestea le caută cel slab și nemernic în biserica noastră, fără ca să se înșele. Biserica noastră pășește înainte în pedagogia ei divină, încet dar cu multă siguranță, — ea nu improvizează în cel de curând convertit un entusiasm ca focul cel de paie, ci ea îl conduce pe încetul mai întâiu la împlinirea acurată a datorințelor sale — luate prin jugul lui Hristos — care împlinire progresează pe încetul, devenind apoi mai repede și mai sigură, iar în fine o datorință plăcută. Intr'acestea se întărește într'ânsul credința, cunoașterea adevărului și bucuria dreptății; să aprinde iubirea pentru tot ce e bun și frumos. Voința lui e însă-nătoșată și pe calea de a ajunge completă putere și deplină virtute bărbătească de creștin.

În sânul bisericii ortodoxe află cel descurajat deodată cu încrederea în Dumnezeu și încredere în sine; oamenii momentului învață a-și subordona capriciile lor legii divine și de a-și întocmi vieța lor în conformitate cu poruncile dumnezeiești și cu cerințele stării lor. Cel slab la suflet află în duhovnicul său un amic care, îl sfătuește și admoniază, îl face atent, îl scu-tește și ajută; sclavii patimilor rup în taina pocăinții lanțurile lor cele urgisite, punând afectele și pornirile lor cele bune — însă până acum seduse — în serviciul lui D-zeu și al virtuții. Aici învață ceice n'au aflat un ideal, a cunoaște idealurile cele adevărate, mărețe și sfinte, cari într'adevăr merită ca o inimă nobilă să-și pună în activitate energia, pentru câștigarea lor. Creștinul ortodox care dorește așadară a-și reînșănătoșă și întări voința sa, nu are de a-și bate prea mult capul. El are să urmeze credinței sale, să trăiască cu și din credința sa. Atunci va fi și voința lui tare, vie și neclătită, servindu-i ca conducător înțelept întru ajungerea și îndeplinirea sfântului ideal.

(După I. Bessmer).

Dr. Ioan Felea.

CUVÂNT LA DUMINECA SAMARINENCEI.¹

«Cine va bea din apa ce-i voiui da eu lui, nu va însetoșă în veci, ci apa care voiui da lui, va fi întru dânsul izvor de apă curgătoare în vieața de veci». Ioan cap. 4 v. 14.

Iubiți ascultători! E a cincea săptămână astăzi, decând cel doritor de îndreptare, de izbăvire a omului, Mântuitorul Hristos, răstignește păcatul omenesc pe cruce, moare și în mormânt se pune. A cincea Duminecă astăzi, decând Îngerul, muerilor sârguitoare de-a unge trupul lui Isus, mironosișelor, s'a făcut vestitor, zicând: «Ce căutați cu plângere pre celce este viu. A înviat neamul omenesc, sculatu-s'a din mormânt Hristos D-zeul nostru, dăruind nouă tuturor nestrăciune și vieață, luminare și mare milă». (Cântarea bisericii). — Injumătățire de praznic astăzi, decând toată făptura se bucură și se veselește de învierea lui Hristos, decând toată mintea doritoare de lumină ca o «ameazăi luminoasă», se luminează cu dumnezeștile daruri ale sculării Lui, decând toată limba creștină cântă și să întâmpină cu dumnezeesca mulțămire, de «Hristos a înviat». — Dumineca Samarinenței, în care izvorul minunilor, Hristos, în ceasul al șaselea a venit la puțul lui Iacob să vâneze rodul Evei, că Eva, întru acest ceas a ieșit din raiu prin amăgirea șarpelui, muierea samarineancă întru acest ceas întră în raiu, prin râvna, dragostea, credința ce-a arătat-o către dumnezeștile învățături. (După cântarea bisericii).

Obosit de călătorie Mântuitorul se așează lângă o fântână, ce se numiă puțul lui Iacob. La acest puț, dupăcum ne spune cântarea bisericii, viind o muiere din Samaria să scoată apă: «Celce acopere pământul cu nori, celce au spânzurat pământul preste ape, celce varsă izvoarele și iezările apelor, Hristos», vrând să mântuească pe femiea samarineancă, pre ceace eră vânată de luptătorul vrăjmaș, carea eră «cuprinsă rău de lucruri netrebnice», prinde cuvânt cu ea, cerându-i «apă să bea». Femiea cunoscând ura și dușmânia cea mare, ce domniă între cele două popoare, se miră, cum un ludeu, ea femeie samarineancă fiind, cere apă să bea.

Deaceea îi răspunde: «Cum tu Jidov ceri dela o muiere samarineancă apă să bei, că Jidovii nici nu se ating de samarineni. Răspuns-a Isus și a zis ei. De-ai ști darul lui D-zeu și cine este carele grăește ție, dă-mi să beau, tu ai fi cerut dela dânsul și ți-ar fi dat apă vie, că: «Tot cine va bea din apa aceasta va însetoșă iarăș: Iară cine va bea din apa ce-i voiui da eu lui, nu va însetoșă în veci: ci apa care voiui da lui, va fi întru dânsul izvor de apă curgătoare în vieața de veci». Zis-a cătră dânsul mureea «Doamne dă-mi această apă». Ioan c. IV. v. 9—15.

Pe cât de simplă ni se înfățișează această învățătură, pe atât de adâncă, pe atât de însemnată în cuprins este ea pentru noi oamenii!

Spre a o pricepe în destul, ca astfel și noi să cerem această apă, în se cuvine să nizuim a pătrunde ce a înțeles Mântuitorul sub apa cea

¹ Rostit în biserica cea mare din Săliște.

vie, ce-a voit a ne arătă prin alegerea mântuirii unei femei cu totul decăzută, cu totul păcătoasă.

Sub apa cea vie, înțelege învățătura creștină. Această învățatură o aseamănă cu apa. Căci precum apa este un al doilea aer al vieții, fără de care nimenea nu poate să viețuească, tot asemenea nu se poate trăi fără de apa, aerul învățăturilor creștine. Precum apa potolește setea, răcorește ferbințeala, spală uriciunea trupului, stânge vâlvaia focului, — așa învățătura creștină înăbușe patimile, alinează durerile, spală tot păcatul, stânge toată văpaia mâniei. Ba mai pre sus de apă pune Mântuitorul învățătura creștină, adăogând, că de apa de toate zilele vom însetoșă iarăș, iar cine va bea din apa cea vie nu va însetoșă niciodată, adecă cine va primi învățăturile Dlui, le va țineă și le va face, unul ca acela viu va fi, va aveă vieța cea adevărată și se va împărtăși de vieța cea vecinică.

Da, nu va însetoșă. Căci poate fi învățatură mai înaltă decât: «ca să ne iubim unul pe altul», (Ioan XV. 12) și «să facem bine celor ce ne urăsc pe noi»? (Mat. V. 44). Poate fi ceva mai nobil în lume și între locuitorii ei, când vom aruncă cu pâine în fratele nostru rătăciț, carele ridică peatra asupra noastră? (Ioan VIII. 7 II.) Poate fi învățatură mai plăcută decât aceea să întindem celuice ne lovește în obrazul drept și pe cel stâng spre lovire? (Mat. V. 39). Poate fi învățatură mai aleasă, decât: «Fățarnice scoate mai întâi bârna din ochiul tău și atunci vei vedeă să scoți ștercul din ochiul fratelui tău» (Mat. VII. 5); «Părinte iartă-le lor că nu știu ce fac» (Luca XXIII. 35); «Nu tot cel ce-mi zice Doamne, Doamne, va întră în împărăția ceriului, ci acela ce face voia Tatălui meu care este în ceriuri» (Mat. VII. 21.)

V'am adus spre gustare numai câteva picături din izvorul cel nesecat al apei celei vii a sf. Scripturi, ca înșivă să vedeți, că un om călăuzit de astfel de învățaturi, nu va însetoșă niciodată, va fi pururea viu.

Să arăt că numai astfel de învățaturi sunt în puțință a ne feri de multele patimi, fărădelegi, păcate grele, dându-ne o liniște și fericire pământescă, pregătindu-ne totodată și calea spre o fericire cerească. Că numai astfel de învățaturi leagă pe un om de altul, pe-o familie, pe-o națiune de alta, formând astfel ordinea și rânduiala cea mai desăvârșită din lume. Că învățătura creștină este temelia însușirilor bune, că e îndemnul cel mai puternic la virtute, ea ne luminează mintea, nobilitează inima, plantează în om cele mai frumoase simțăminte. Învățătura creștină e singura în stare a ușură năcazurile vieții, a da în ispite putere la rezistență și în cursele cele mai grele spre păcat, bărbăție, tărie și deciziune! Ea e podoaba pământeanului, acel dar, care înaltă, îmbracă pe om cu demnitate dumnezească, ne întinde deplină mulțămire și plăcere, ne atrage știma și respectul societății, ne îndrumează pe calea progresului, a culturii și civilizațiunii! Sufletul omului premenit cu astfel de bogății și podoabe, devine un izvor de apă vie, de nesecate bucurii. Un astfel de suflet, în loc să răpească — dă, în loc să înjosească — înaltă, în loc să umilească înfrum-

sețază pe om cu cinste și cu vrednicie, îl face respectat, îi dă viață și-l aseamănă cu D-zeu. Învățătura creștină e cu'n cuvânt «apa cea vie» despre care vorbește Mântuitorul muierii samarince, e viața sufletului, soarele care deșteaptă și înviează puterile sufletești ale omului, numai prin o astfel de învățătură poate să trăească și să se desvoalte sufletul în toate căile sale.

Prin muiera cea cu totul decăzută a Samariei ne reprezintă Domnul nostru Isus Hristos, decăderea omenimei în urma păcatului strămoșesc. Precum atunci prin muieră s'a luat păcatul început, așa mai pe urmă prin muieră ne arată Dumnezeu și mântuirea.

Muiera samarineancă, în auzul învățăturilor Mântuitorului, atâta râvnă, dragoste și credință arată, încât lăsând vatra ei la puț a alergat în cetate și a propovedit numele lui Isus Hristos la cei împreună orășeni ai ei. Pentru râvna și credința ce a găsit loc în inima ei, deși eră în păcate mari s'a curățit, învrednicindu-o Dumnezeu darurilor sale celor bogate.

Biserica noastră, prăznuște pomenirea ei. An de an ni-o aduce aminte, ca să ne vorbească despre mântuirea omului, să ne fie de pildă. Să ne reamintească și reinprospăteze, că mântuirea este dată nouă și că dela noi înșine atârnă. Să ne spună că cu toții suntem chemați a bea din apa cea vie. Să ne îndemne, că cu râvna samarincei să ascultăm, să cerem și noi, Doamne dă-ne această apă.

Domnul nostru Isus Hristos ne-a și dat-o prin învățăturile sale, ne-o dă astăzi, o va da mâne celor însetoșiți, — o va da tuturor acelora, care vor dori să nu însetoșeze, să nu moară niciodată. Silă însă nu ne face, ci chemând pe toți, dă și voie liberă la toți de a gustă din apa cea vie.

Lipsă însă, dupăcum ne-arată starea omenimei înainte de nașterea Domnului, dupăcum ați putut vedeă din cele de până aici, precum din cuvintele Mântuitorului și ale femeii samarince, toți avem. De-o astfel de lipsă ne vorbește și Istoria. N'avem decât să deschidem paginile trecutului și slova cât de bătrână ne va arăta pe omul înzestrat cu astfel de învățături puternic, tare și mare, gata a înfruntă toate vijeliile vieții, precum și pe cel lipsit, slab, neliniștit, ne'mpăcat șovăitor în toate. Ne va arăta mai departe că toate neamurile cele mai glorioase și mai puternice numai sub scutul, flamura steagului învățăturilor creștine a ajuns la glorie și mărire, — îndată însă ce-au nesocotit morală purtată și păzită de învățătura creștină s'a veștejit, s'a uscat și a căzut din culmea măririlor, întocmai ca stejarul depe munte, pe care viermele stricăciunii a început a-l roade din rădăcini.

Prin ce s'a făcut nemuritori în fața neamului românesc un Ștefan cel Mare, un M. Viteazul, un Veniamin Costache mitropolit al Moldovei și un Șaguna mitropolit al nostru, decât prin mintea luminată ce le-a dat-o Dumnezeu, prin tăria credinții în învățăturile lui Dumnezeu, de cari erau conduși în toate ale lor.

Rămânând la noi, prin ce a devenit comuna Săliște, încă din timpurile cele mai vechi, una din cele mai fruntașe comune? Numai prin puter-

nicia învățăturilor sfinte, de cari fiind adânc pătrunși strămoșii noștri au înălțat biserici și școale, cari și azi sunt fala comunei.

Iubiți ascultători! Din cele desfășurate, nădăjduesc, că nu va fi nimenea, care să nu recunoască adevărul cuvintelor lui Isus: «Că cine va bea din apa care eu voiui dà, nu va însetoșa în veci». De s'a simțit însă vreodată adevărul acestor cuvinte, atunci cu atât mai mult trebuie să-l simțim astăzi. Azi așezămintele noastre cele mai de seamă, Biserica și Școala, bunurile noastre cele mai mari: limba, legea, obiceiurile strămoșești, prin făurirea a câtor și mai câtor legi, sunt amenințate să slăbească, să cadă jertfă peirei. Așa, că bun e Dumnezeu, dar de nu ne vom povățui de cuvintele apostolului «ca cu pază să umblăm, nu ca niște neînțelepți, ci ca cei înțelepți, răscumpărând vremea, că zilele grele sunt» (Ep. apost. Pavel către Efeseni c. V. v. 16.) ușor putem să ajungem și astfel de zile triste.

Veniți deci cu toții, cu setea samarinencei, să bem din apa cea vie, din Hristos, să ne întărim sufletele, să ne întărim credința în învățăturile lui, căci numai ele vor fi în destulă putere să ne întindă ajutorul, să ne dea bărbăția și tăria de lipsă în ceasuri de grea cumpănă, — în lupta contra tuturor ispitelor și încercărilor, ce ne va păstră taina viitorului, — numai o astfel de apă va face, ca numele de român și de creștin să fie pururea viu.

Iar Tu Doamne, Dumnezeul milelor și al îndurărilor, care ai trimis pe unul născut Fiul Tău în lume, ca să ne scoată din păcat, să ne aducă iarăș la calea cea dintâiu, care nu voești moartea păcătoșului, ci să se întoarcă și să fie viu, arată-Te și la noi, dă-ne și nouă râvna și setea samarinencei, ca cu aceeaș dragoste bând din apa cea vie, să nu mai însețoșăm niciodată. Amin.

Ioan Popa, paroh.

MIȘCAREA LITERARĂ.

Dr. Ioan Lupaș: Principele ardelean Acațiu Barcsai și Mitropolitul Sava Brancovici, București 1913. Prețul 30 bani.

Răsfoind studiul acesta al Dlui Lupaș, ne pare foarte bine, că ni-se dà din nou prilejul a costată, cât de pripită a fost și este judecata acelor scriitori români, cari țin să întunece amintirea mitropolitului Sava Brancovici. Cu cât se va studià mai detailat și mai critic vieața și activitatea acestui mare ierarh al bisericii române din Ardeal, cu atât vor ieși mai mult în relief însușirile lui alese, prin cari și-a câștigat atâția prietini și dușmani în vieața și după moarte. După opera mare a profesorului Radonici din Belgrad, care a tratat mai mult activitatea politică a lui Sava în legătură cu vieața Grofului George Brancovici, după informațiile Dlui S. Dragomir despre primirea acestui arhieru la Curtea Țarului din Moscva, studiul de față al Dlui Dr. I. Lupaș, ne întărește și mai mult în convingerea aceasta.

Raportul dintre principele Acațiu Barcsai și mitropolitul Sava Brancovici înfățișează un deosebit interes, fiindcă ambii au avut un rol important în frământările politice, cari au avut loc în Ardeal după expediția nenorocită din Polonia alui Gheorghe Rakoczy II. Barcsai era de origine Român, fiul unui nobil de rând din Bârcea Mare. Prin înțelepciunea sa a ajuns să ocupe cele mai importante funcții publice din Ardeal. Dl Lupaș arată interesul lui Barcsai pentru biserica românească, pe care voiă să-o cucerească pe seama calvinismului, zugrăvindu-ne, pas de pas, peripețiile prin cari a trecut el până la omorârea sa, din Iulie 1661. Paralel arată apoi fazele și frământările prin cari a trecut Mitropolitul Sava în cursul celor trei ani viforoși 1658—1661. «Asemănați unul cu altul nenorocitul principe Acațiu Barcsai — ridicat din pulberea umilei sale origini «valahe» până la treapta cea mai înaltă, pe care principatul Ardealului putea s'o dea celor mai aleși dintre cetățenii săi — și mitropolitul Sava Brancovici, negreșit că știrile câte ni s'au păstrat despre dâșii din acei ani viforoși, ni-l prezintă pe cel dintâiu într'o vădită superioritate culturală față de al doilea. Ca om, care s'a ridicat prin propriile sale puteri, ajungând să i-se încredințeze misiuni importante prin țări străine, Barcsai era nu numai la înălțimea nivelului cultural al timpului, ci în multe privințe întrecea pe contemporanii săi. Oricât de cult și luminat însă, împrejurările i-au fost atât de vitrege, încât abia ajuns în culmea carierei sale, l-au prăbușit prin răutatea sălbatică și desfrânată a rivalilor săi, repede în abizul peirii. Deșteptăciunea, bunătatea și îngăduința sa nu erau calități potrivite unui om pus să cârmuiască o țară între împrejurări atât de turburi și pline de răutatea patimilor negre, cum au fost cele din 1658—1661. În privința politică și diplomatică întâietatea i-se cuvine însă mitropolitului Sava Brancovici, care și în împrejurări atât de grele și primejdioase, declarându-se în mod hotărît aderent al partidei creștine și potrivnic al celei sprijinite de Turci, a fost destul de dibaciu spre a putea trage foloase, nu numai pentru sine, ci și pentru biserica sa, — din schimbările repezi și furtunoase, cari au secerat nenumărate victime din rândurile bărbaților cu vot activ în vieța publică a Ardealului de atunci. Ca om de acțiune, arhiereu prevăzător și diplomat iscusit, el a reușit a se strecură teafăr prin vârfejul atâtor primejdii, pe cari Barcsai neștiindu-le evită a lunecat în mormântul ce i l-a pregătit înainte de vreme, în mod atât de barbar, rivalul său Kemény».

Prin cercetările făcute, cari au scos la iveală lucruri nouă, ca d. e. cele despre mitropolitul Georgius Putivlensis Moscovita, prin critica minuțioasă și obiectivă, Dl Lupaș, ne-a dat și în acest studiu al său o foarte prețioasă contribuție la istoria Românilor din Ardeal. Academia Română, publicând în anele sale, frumoasele pagini ale istoricului nostru garantează și mai mult valoarea lor științifică.

Iunior.

*

Dr. Nicolae Bălan: In chestia Micii Biblii, Sibiu 1914. Prețul 50 bani.

Această broșură conține o examinare a acuzațiunii ridicate în contra «Micii Biblii». Rezultatul acelei examinări e: că nici un singur motiv teologic serios nu s'a putut aduce în contra acelei scrieri.

*

St. Alfons Maria de Liguori: Pregătire la moarte. Traducere de «Societ. Inocențiu M. Clain» din Blaj. Ed. II, 1913.

*

Ioan A. de Preda: Constituția bisericei gr.-or. române din Ungaria și Transilvania sau Statutul organic comentat și cu concluzele și normele referitoare întregit. Sibiu 1914. De mult timp s'a simțit necesitatea unui comentariu la Statutul nostru organic. Acum ni-l dă dl avocat I. A. de Preda, care e și fiscal al Consistorului arhidiecezan din Sibiu, deci a avut ocazie să cunoască din practică multe elemente pentru a ne da o interpretare bună legii bisericei noastre. Asupra acestei scrieri vom reveni mai pe larg cu altă ocazie.

CRONICĂ BISERICESCĂ-CULTURALĂ.

Ediția românească de canoane ale bisericii răsăritene. Redacția «Culturii Creștine» nr. 6, la pag. 183, între alte cuvinte, închinată cu mult ifos revistei «Cuvântul Adevărului», are și aceste șire: «celce poartă grijă de materia de istorie și drept canonic, în redacția noastră, *Vă putem asigura cu inimă liniștită*, că n'a avut pechul să nu cunoască ediția de canoane a d-lui M. Theodorian, ci să zicem, a avut nenorocul de a ști și aceea, că *nici una dintre edițiile de canoane* ale bisericii răsăritene (ergo: nici a d-lui Theodorian!) nu se mai pot cumpăra decât doar ocazional de pela cutare anticar». Respondeo dicendum, că se află în comerț regulat o colecțiune de atari canoane, Dreptul Bisericesc alui Dr. Dem. Boroianu, prof. ordinar pentru aceasta disciplină la universitatea din București. Costul 14 lei. Așa ne asigură librăria Ionescu din Iași, cu o scrisoare din 31 Ianuarie v. a. c. Redactorii «Culturii Creștine» ușor și iute: «*pot asigura cu inimă liniștită*», pe bunii lor cetitori, că de prezent numai ocazional se poate acvira vr'o carte românească de canoane, pentrucă laudații redactori sunt de fermă credință, că, dacă ei nu cetesc revistele bisericii ortodoxe, nici alți creștini cărturari nu le cetesc. Revista «Biser. ortod. română», nr. de pe Ianuarie 1914, la pag. 817, apriat vestește, că manualul din vorbă, se poate procura deadreptul dela autorul Boroianu, cu prețul de lei 12. Deci se află încă de vânzare o colecție românească a canoanelor bisericilor românești. «Cultura Creștină» de fapt a avut nenorocul de a asigura rău, deși cu inimă liniștită pe lectorii săi. Quod erat demonstrandum.

Logojănescu.

POSTA.

Foaia diecezană, Caransebeș. S'a trimis Nri 1/908 și 4/910 ceialalți nu-i avem.

Ioan Moța, preot, Szászváros. Cele 10 K trimise sunt pe 1914.

Ioan Dăncilă, preot, Felgyógy. Am schimbat adresa dela Remete la Felgyógy.

V. B. în S. Nrii 20—22 din 1913 s'a expedit. Nr. 6 din Biblioteca bunului păstor încă nu a apărut.

Az erdélyi nemzeti muzeum könyvtára, Kolozsvár. S'a expedit Nrii 20—22 din 1913.

Fortunat Murășan, Babșa. Am primit 5 cor. în 3/II. 1914 Nr. 1—2 din 1914 s'a trimis.

Alex. Vașadi, Tâmașda. Revista se va trimite de aci înainte pe adresa epitropiei.

Constantin Micu, Bucovăț. Premiile se vor expeda. Revista se va trimite de aci înainte epitropiei parohiale. Cuita s'a expedit.

H. Pardini, Wien. Nrul reclamat s'a expedit.

Amic. Cu incidentul regretabil din sinodul arădan ne vom ocupa în numărul viitor.

George Barescu, Comana superioară. Cuponul acției dela «Lumina» l-am primit. Abonamentul e solvit pro 1914.

Adam Lula, Dédács. 5 cor. pro 1913 iar restul pro 1914.

Dr. Ruso, București. S'au trimis Nrii 9—11 din anul 1913.

Silviu Bichiceanu, Nyerő. S'a expedit Nrii 9—11 din anul 1913 iar premiile se vor trimite la timpul lor.

Gerasim Andru, Szárcsatelek. S'a trimis Nr. 1—2 din «Revista Teologică» iar premiile le primiți dacă trimiteți restul abonamentului până în 1 Maiu v. 1914.

Petru Biberea, Gyula. Da, abonamentul pro 1914 e solvit.

Ioan Boloșiu, Karács. S'a expedit Nrii 20—22 din anul 1913.

George Negură, Vicov-de-sus. Nrii reclamați s'au trimis. Scrierile gratuite le primesc toți ceice solvesc până la 1 Maiu a. c.

Ilarion Bratu, Roșia-de-Săcașiu. Abonamentul este achitat până în 1913 inclusive.

Lucian Lungu, Omlód. Cărțile numite încă le vom trimite.

Mai multora. Premiile promise se vor expeda la timp tuturor celor ce-au corespuns condițiilor de abonament.

Serieri:

În „Biblioteca bunului păstor“ au apărut următoarele numere:

Nr. 1. «*Taina pocăinții*». Studiu pastoral de I. Hanzu. Prețul 50 fileri.

Nr. 2. «*Clerul și chestiunea alcoolismului*». Traducere de V. Oana. Prețul 80 fileri + porto.

Nr. 3. «*La centenarul seminarului Andreian*». Disertație de Dr. A. Crăciunescu. Prețul 50 fileri.

Invățăminte filozofice-morale din Naufragiul «Titanicului». Publicate de Arhim. I. Scriban. Prețul 60 fil. + porto.

«*Chestiunea sexuală din punct de vedere medical și moral*». Traducere de Dim. I. Cornilescu. Prețul 50 fileri + porto.

«*Un congres biblic românesc*», de Dr. Nicolae Bălan. Prețul 50 fileri + porto.

Contribuții privitoare la relațiile bisericei românești cu Rusia în veacul al XVII, de Dr. S. Dragomir. Prețul 2 cor. + porto.

Invățăturile sociale ale evangheliei. Studiu biblic. Traducere din limba franceză de Ilie I. Beleuță. Făgăraș. Prețul 1 cor.

Lupta contra scrierilor imorale, de Arhimandritul I. Scriban, directorul Seminarului Central din București, 1913. Prețul 1 leu.

Impărăția lui Hristos, de Frank Thomas, traducere de Dim. I. Cornilescu. Pitești. Prețul 1 leu 25 bani.

Notițe despre întâmplările contemporane, scrise de Ioan cav. de Pușcariu. Edate de Dr. Il. Pușcariu. Sibiu 1913, pag. 220. Prețul broș. 3 cor.

Toate aceste publicațiuni se pot comanda prin «Librăria Arhidiecezană» din Sibiu.

